

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie
Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ
Kombinace: Český jazyk – občanská výchova
Zaměření DP: Občanská výchova

**TEORIE MEZINÁRODNÍCH POLITICKÝCH
VZTAHŮ**

**THE THEORY OF INTERNATIONAL
POLITICAL RELATIONS**

**DIE THEORIE DER INTERNATIONALEN
POLITISCHEN BEZIEHUNGEN**

Diplomová práce: 2008–FP–KFL–####

Autor:
Šárka PAULUSOVÁ

Podpis:

Adresa:
Havlovice 170
542 32, Úpice

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
111	21 655	-	12	25	-

V Liberci dne: 13. května 2008

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 13. května 2008

Šárka Paulusová

Poděkování

Děkuji všem, bez nichž bych asi nikdy svoji práci nedokončila. Dík náleží mé rodině za finanční a morální podporu. Vedoucímu práce Mgr. Ing. Martinu Brabcovi děkuji za zasvěcené vysvětlování problémů tvorby diplomové práce a za podnětné rady. V neposlední řadě pak děkuji svým přátelům, kteří mi byli nápomocni v každé situaci.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou teorií mezinárodních vztahů. V první kapitole je nastíněna historie teorií mezinárodních vztahů. Následující kapitola obsahuje přehled soudobých teorií, z nichž si autorka vybírá realismus, liberalismus, idealismus, marxismus a scientismus a činí pokus o jejich srovnání na základě vybraných znaků. V další kapitole analyzuje tři odborné publikace. Cílem této části je poukázat na rozdílné zpracování dané problematiky u vybraných autorů. Závěrečná kapitola je zaměřena na otázku využitelnosti tématu ve výuce na základní škole a na gymnáziu.

Annotation

This graduation thesis deals with the question of international relations. In the first chapter the theory of international relations is outlined. The following chapter consists of summary of the contemporary theories, from which the author chooses realism, liberalism, idealism, Marxism and scientism and she tries to compare them on the basis of select symbols. The third chapter analyses three specialized publications. The purpose of this part is to emphasize different elaborations of the chosen authors on this question. The final chapter is focused on the question how to use this topic at primary school and grammar school.

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit behandelt die Problematik der Theorien der internationalen Beziehungen. Das erste Kapitel beschäftigt sich mit der Geschichte der Theorien der internationalen Beziehungen. Das nachfolgende Kapitel enthält eine Übersicht der gegenwärtigen Theorien aus denen sich die Autorin Realismus, Liberalismus, Idealismus, Marxismus und Scientismus wählt und einen Versuch wagt diese, auf Grund ausgewählter Argumente, zu vergleichen. Im nächsten Kapitel werden drei Fachpublikationen analysiert. Das Ziel dieses Kapitels ist es die verschiedenen Bearbeitungen der gegebenen Problematik jener Verfasser darzustellen. Das letzte Kapitel ist auf die Verwendbarkeit dieser Thematik im Unterricht auf Grundschulen und Gymnasien orientiert.

OBSAH

1. Úvod	str. 10
2. Teorie mezinárodních vztahů	str. 11
3. Dějiny teorií mezinárodních vztahů	str. 12
3.1 Vývoj na Dálném Západě	str. 13
3.1.1 <i>Vrcholný středověk – myšlenky T. Akvinského</i>	str. 13
3.2 Rozvoj teorie mezinárodních vztahů v 16.století	str. 14
3.2.1 <i>J.Bodin</i>	str. 15
3.3 17.století a rozvoj mezistátního systému	str. 16
3.3.1 <i>Přirozený stav – jedna ze základních otázek 17. století</i> ..	str. 16
3.3.1.1. <i>H. Grotius</i>	str. 17
3.3.1.2. <i>T. Hobbes</i>	str. 17
3.4. Rozvoj teorie mezinárodních vztahů v 18. století	str. 19
3.4.1 <i>Úvahy o mezistátních vztazích v 18. století</i>	str. 19
3.4.1.1. <i>Britští teoretikové</i>	str. 19
3.4.1.2. <i>Francouzští teoretikové</i>	str. 20
3.4.1.2.1. <i>J.J. Rousseau</i>	str. 20
3.4.1.3. <i>Němečtí teoretikové</i>	str. 22
3.5 Devatenácté století a vzestup ideologií	str. 23
3.5.1 <i>Liberalismus</i>	str. 23
3.5.1.1. <i>J. Bentham</i>	str. 24
3.5.2 <i>Radikalismus</i>	str. 24
3.5.2.1. <i>Marx a Engels</i>	str. 25
3.5.3 <i>Konzervatismus</i>	str. 26
3.5.3.1. <i>E. Burke</i>	str. 26
3.5.3.2. <i>C. von Clausewitz</i>	str. 27
3.6 Mezinárodní vztahy ve 20. století	str. 28
3.6.1 <i>Nejdůležitější myšlenkové směry počátku 20. století</i>	str. 28
3.6.1.1. <i>Industrialismus</i>	str. 29

3.6.1.2. Imperialismus	str. 29
3.6.1.2.1. Expanzionismus a jeho vliv na názory teoretiků.....	str. 30
3.6.1.3. Darwinismus	str. 30
3.6.1.3.1. Vliv Darwinových myšlenek na jiné teoretiky...	str. 31
3.6.2 <i>První světová válka a meziválečná politika</i>	str. 33
3.6.2.1. Utopismus a W. Wilson	str. 33
3.6.2.2. Realismus a W. Churchill	str. 34
3.6.2.3. Komunismus a V. Lenin	str. 35
3.6.3 <i>Teorie mezinárodních vztahů po druhé světové válce</i>	str. 35
3.6.3.1. R. Niebuhr, H. J. Morgenthau	str. 36
3.6.3.2. J. Hertz, K. Waltz	str. 37
3.6.3.3. Lidské transakce jako předmět zkoumání	str. 38
3.6.3.4. Tři základní paradigmaty teorie mezinárodních vztahů	str. 39
3.6.3.4.1. Realismus	str. 39
3.6.3.4.2. Racionalismus	str. 40
3.6.3.4.3. Revolucionismus	str. 40
4. Základní přístupy v teorii mezinárodních vztahů ..	str. 42
4.1 Realismus	str. 42
4.1.1 <i>Edward Halett Carr</i>	str. 44
4.1.2 <i>Hans Morgenthau</i>	str. 46
4.1.3 <i>Další teoretici klasického realismu</i>	str. 48
4.1.4 <i>Neorealismus</i>	str. 50
4.1.5 <i>Anglická škola</i>	str. 54
4.1.6 <i>Geopolitika</i>	str. 55
4.2 Liberalismus	str. 56
4.2.1 <i>Norman Angell</i>	str. 58
4.2.2 <i>David Mitrany</i>	str. 59
4.2.3 <i>Robert Keohane</i>	str. 60
4.2.4 <i>Další myslitelé</i>	str. 63

4.3 Scientismus	str. 67
4.3.1 <i>Morton Kaplan</i>	str. 68
4.3.1.1. Systémová teorie	str. 69
4.3.1.2. Teorie her	str. 71
4.3.1.2.1. Hra s nulovým součtem	str. 72
4.3.1.2.2. Hry s nenulovým součtem	str. 73
4.4 Kritické teorie	str. 76
4.4.1 <i>Immanuel Wallerstein</i>	str. 76
4.4.2 <i>Richard Ashley</i>	str. 80
4.4.3 <i>Alexander Wendt</i>	str. 81
4.5 Současné debaty	str. 83
4.5.1 <i>Pozitivismus versus postpozitivismus</i>	str. 83
4.5.1.1. Historická sociologie	str. 85
4.5.1.2. Normativní teorie	str. 87
4.5.1.3. Postmodernismus a kritická teorie	str. 88
4.5.2 <i>Neorealismus a neoliberalismus</i>	str. 90
4.5.3 <i>Liberální konstruktivisté a radikální postpozitivisté</i>	str. 92
5. Srovnání základních přístupů v rámci teorie mezinárodních vztahů	str. 93
5.1 <i>Realismus, liberalismus</i>	str. 93
5.2 <i>Realismus, liberalismus a idealismus</i>	str. 96
5.3 <i>Realismus, liberalismus, idealismus a marxismus</i>	str. 98
5.4 <i>Realismus, liberalismus, idealismus a scientismus</i>	str. 100
6. Srovnání literatury	str. 102
7. Využití tématu teorie mezinárodních vztahů v praxi ...	str. 106
7.1 <i>Základní škola</i>	str. 106
7.2 <i>Gymnázium</i>	str. 106
8. Závěr	str. 110
9. Použitá literatura	str. 111

1. ÚVOD

Pod pojmem mezinárodní vztahy si každý člověk běžně představí aktuální dění ve světě, probíhající konflikty mezi státy. Tato práce se však nevěnuje mezinárodnímu dění v minulosti a současnosti, nesleduje vývoj jednotlivých států, vliv mezinárodních konfliktů na ně nebo rozvoj mezinárodních společenství.

Cílem diplomové práce je podat ucelený přehled soudobých základních přístupů k mezinárodním vztahům, charakterizovat tyto přístupy, představit jejich významné zástupce a provést srovnání.

Nejprve objasňujeme samotný pojem „teorie“ a okolnosti vzniku vědy o teoriích mezinárodních vztahů. Ty měly svůj postupný vývoj, proto první část práce tvoří dějiny teorií mezinárodních vztahů. Zmiňujeme pouze takové historické události (a takové teoretiky), které měly na vývoj jednotlivých přístupů bezprostřední vliv. Stěžejní část práce spočívá v podrobném výkladu soudobých teorií mezinárodních vztahů, jejich myslitelů a následném srovnání. Snažíme se také o porovnání tří publikací. Jedná se o dvě knihy českých autorů a jednu knihu přeloženou z angličtiny. Díky této publikaci chceme ukázat, jak rozdílný může být výklad v rámci teorií mezinárodních vztahů.

V závěrečné kapitole jsme se pokusili posoudit využitelnost daného tématu na základních školách, ale především na gymnáziích.

2. TEORIE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Teorie mezinárodních vztahů se snaží vysvětlit, proč se mezinárodní události odehrávají tak, jak se odehrávají. Jedině díky teoriím si dokážeme uspořádat fakta „do přehledného rámce a vyvozovat použitelné generalizace.“¹

Teorie mezinárodních vztahů umožňují dva druhy poznání reality²:

a) p o z i t i v n í – ukazují, jak se věci mají a umožňují oddělit podstatné věci od méně podstatných

b) n o r m a t i v n í – odpovídají na otázku, jak by věci měly být.

Mezinárodní vztahy jako vědní obor vznikají až po roce 1919, kdy je na University of Wales v Aberystwythu zřízena profesura mezinárodních vztahů. Od tohoto roku jsou sice mezinárodní vztahy koncipovány jako vědní obor, ale „u jejich teoretického podchycení tak jednoznačné konstatování použít nelze.“³ Zřetelný pokus o vytvoření konkrétní teorie se objevuje po druhé světové válce, teprve od šedesátých let dvacátého století můžeme jasně rozlišovat mezi různými teoriemi.⁴

V České republice mezinárodní vztahy jako vědní obor vznikají až v posledních pěti letech.

---

¹ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str.11

² Weissová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2.vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. str.19

³ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.str.14

⁴ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.str.14

3. DĚJINY TEORIE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Vývoj teorie mezinárodních vztahů můžeme rozdělit do několika fází. První fáze zahrnuje vznik základních pojmů jako „stát“ a „suverenita“. Mezi mysliteli, kteří k této fázi přispěli nejvíce, byli iberští právníci (např. Vitoria) a italští historici a úředníci (za všechny jmenujme Machiavelliho a Guicciardiniho).

Druhá fáze byla ve znamení pokračující diskuze o těchto pojmech a jejich začlenění do širšího kontextu. Objevují se zde jména jako Jean Bodin, Thomas Hobbes, Hugo Grotius a další. Druhá fáze trvala po celý novověk až do 19. století a dělí se ještě na několik kratších úseků.

Třetí fáze teorie mezinárodních vztahů začala kolem roku 1900, ale „přechod od druhé fáze k fázi současné nevyznačuje žádný jasný zlom“⁵. Když se po první světové válce stalo studium mezinárodních vztahů akademickou disciplínou, „převládala v ní mentální výbava teorií devatenáctého století.“⁶

Od roku 1970 bylo studium mezinárodních vztahů rozpolceno mezi rostoucí počet různorodých přístupů, které si konkurovaly.

Vzhledem k tomu, že z dostupné literatury se uceleným přehledem dějin mezinárodních vztahů zabývá jen Torbjorn L. Knutsen v knize *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*, budeme v následujícím textu vycházet především z této publikace. Výklad je doplněn některými poznatky z knihy Petra Druláka a dalších publikací.

---

⁵ Knutsen, Torbjorn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 11

⁶ Knutsen, Torbjorn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str.11

3.1 Vývoj na Dálném Západě

Při zkoumání počátků teorie mezinárodních vztahů musíme začít vývojem středověkého Dálného Západu.

V raném středověku nemůžeme hovořit o státech v dnešním slova smyslu. Od čtvrtého století př.n.l. vznikaly instituce, jejichž úkolem bylo zajistit jednotu a řád na Dálném Západě. Jednou z nejdůležitějších byla církev, neboť šířila vzdělanost, ale především jako jediná nabízela celistvou strukturu ústřední správy, která se mohla o zavedení řádu zasloužit. Víra v křesťanství se stala také základem politického myšlení, což jen potvrzuje tehdejší převahu náboženství nad světskými otázkami.

Zlom v historii Západu nastal ve chvíli, kdy byla založena Karlova říše. Na panovníkově dvoře se neustále rozebíral konflikt mezi papežem a císařem, vyústěním těchto debat bylo zformulování otázek o podstatě moci a jejím rozdělení mezi náboženské a světské aktéry (např. Pochází-li papežova autorita od Boha, odkud se bere autorita císaře?⁷). Takovéto diskuse překročily rámec teologie a dostaly se tak na půdu teorie mezinárodních vztahů.⁸

3.1.1 Vrcholný středověk – myšlenky T.Akvinského

Ve vrcholném středověku ztrácela víra dominantní postavení, začal ji doplňovat rozum. Prvním významným učencem tohoto období je Tomáš Akvinský, který se rozhodl zkombinovat Aristotelovy myšlenky a myšlenky církve. Jeho dílo mělo významné důsledky i pro politickou teorii.

---

⁷ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 27

⁸ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 27

Akvinský přišel s myšlenkou existence věčného zákona, který může být zčásti pochopen rozumem. Poznatelnou část Akvinský nazývá přirozeným zákonem⁹. Ten člověku pomáhá usměrnit jeho jednání k dobru a spravedlnosti. Spravedlivé jednání vede ke štěstí. Bude-li lidstvo jednat spravedlivě, budou šťastni nejen jedinci, ale i celá společnost (včetně společnosti mezinárodní).

Akvinský své myšlenky směřoval také k problematice války. Souhlasil s ní, ale pouze za předpokladu, že bude vedena panovníkem kvůli spravedlivé příčině a s cílem zabránit nespravedlnosti.

Petr Drulák v závěru svého výkladu o Akvinském upozorňuje na jeden důležitý fakt. Názory Akvinského podle něj uznávají pouze jeden typ subjektu – jednotlivce. Tím je charakteristické celé středověké myšlení, které rozlišuje pouze mezi jednotlivcem a celkem všech.¹⁰

3.2 Rozvoj teorie mezinárodních vztahů v 16.století

V šestnáctém století docházelo k rozvoji vědy, což vedlo k dalšímu omezování církevního vlivu. Jedním z myslitelů, kteří se zabývali otázkami mezinárodních vztahů, byl **Giovanni Botero**. V šesté knize svého díla *Důvod státu* (1589) přechází od vnitřních záležitostí k zahraniční politice a k mezinárodním vztahům. Zdůrazňuje vliv ekonomických faktorů. Klíčovou roli mají podle něj výroba a mezinárodní obchod, protože vytvářejí bohatství. Díky němu si panovník může koupit prostředky k uplatňování moci.

---

⁹ Petr Drulák používá pojem přirozené právo, stejně tak nehovoří o věčném zákonu, ale zákonu Božím

¹⁰ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 37

3.2.1 Jean Bodin¹¹

Nejpodrobněji se budeme věnovat Jeanu Bodinovi, který přispěl k teorii mezinárodních vztahů definicí pojmu „suverenita“ a tvrzením, že každý svrchovaný vládce je povinen dodržovat své závazky.

Bodin definuje suverenitu pomocí několika prvků:

a) suverenita není vlastnictvím jednotlivců, může náležet pouze státům. Kdo se stává vykonavatelem suverénní moci, pak už záleží na typu státu. V monarchii je suverenita svěřena pouze jedné osobě a ostatní musí poslouchat, v demokracii vykonávají suverénní moc všichni lidé (nebo většina) dohromady. V aristokratickém státě suverénní moc vykonává menšina, která nutí zbývající obyvatelé k dodržování ustanovených zákonů.

b) suverenita je trvalá, zůstává v rukou v republiky. Vládcům je dána pouze dočasně, dokud stojí v čele státu.

c) suverenita je absolutní. Suverénní vládce nemůže být podřízen příkazům někoho jiného, neboť sám vydává nové zákony pro poddané, má právo již vydaný zákon zrušit nebo pozměnit.

d) suverenita je nedělitelná – mohou existovat různé typy států (aristokracie, monarchie, demokracie), ale nikdy ne stát smíšený.

Bodin dále rozeznává tři prvky limitující suverénní moc:

a) božský či přirozený zákon – autorita vladaře je absolutní pouze vzhledem k ostatním prvkům ve státě. Každý panovník se musí podřídit vyšším Božím zákonům a zákonům přirozenosti.

b) typ zřízení – každý vládce je omezen typem republiky, v jejíž čele stojí. Existují tzv. konstituční zákony říše, jež jsou dány právě státním zřízením. Ty vládce nemůže libovolně přijímat nebo odmítat.

---

¹¹ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.

c) smlouvy – uzavírané vladařem se svými poddanými – u těchto smluv vladař vystupuje jako jakýkoliv jiný občan, neopírá se o svoji suverénní moc.

- uzavírané s jinými vladaři (tzv. dohody) – jedná se o smlouvy, mezi dvěma suverénními aktéry, nad kterými není žádná nadřazená autorita. Právě absence nadřazené autority nad republikou je v Bodinově podání klíčovou charakteristikou mezistátních vztahů.

3.3 Sedmnácté století a rozvoj mezistátního systému

V průběhu sedmnáctého století došlo v oboru teorie mezinárodních vztahů k významnému myšlenkovému posunu. Teoretikové spatřovali příčiny války především ve vlastnostech lidské povahy a v lidských zájmech, nikoliv v Božím trestu.

Důležitým mezníkem se stal podpis Vestfálské smlouvy (1648), která je spojována se vznikem moderního systému států. Základní charakteristikou každého státu je jeho svrchovanost, která mu zajišťuje „*vylučné, nikým neomezené pravomoci v rámci jeho území a autonomii v oblasti zahraniční politiky*“¹². Všechny státy jsou decentralizované a navzájem si jsou rovné.

3.3.1 Přírozený stav – jedna ze základních otázek sedmnáctého století

Jednou z ústředních myšlenek sedmnáctého století v oblasti teorie mezinárodních vztahů se stala představa bezprávního přirozeného stavu. Většina myslitelů se shodovala, že v přirozeném stavu je člověk ovládán vášněmi a egoismem. Díky rozumu si však jednou uvědomí, že jeho zájmům více poslouží řád než chaos. Proto ve spolupráci se svými bližními vytvoří instituce, které do lidské interakce vnesou řád.

---

¹² Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 19

3.3.1.1. Hugo Grotius

Mezi nejvýznamnější představitele sedmnáctého století patří Hugo Grotius, který rozlišuje dva druhy práva. Přírozené právo, podle něhož by se měl evropský systém států řídit, můžeme odhalit pomocí našeho rozumu. Vytvořené právo vzniká na základě svobodné dohody mezi státy. Aby Grotius své tvrzení podložil, poukazuje na některé evropské státy, které dodržují vzájemně dohodnutá pravidla bez vnějšího donucení.

Ani tento fakt však pro Grotia neznamenaá úplný konec války. V určitých situacích totiž mohou obě zneprátelené strany válku považovat za nástroj, díky němuž vyřeší své spory. V danou chvíli je válka stejně nevyhnutelná jako občasné použití síly uvnitř států. Ve svém díle *De jure belli ac pacis (O právu mírovém a válečném)* se pak Grotius snaží vytvořit ucelený soubor pravidel a principů, které by regulovaly právě vztahy mezi státy a jejich případné spory.¹³

3.3.1.2. Thomas Hobbes

Thomas Hobbes chtěl prostřednictvím svojí představy přirozeného stavu ukázat, jak vypadá společnost bez nejvyšší autority.

Svět se podle něj skládá z egoistů, kteří neustále hledají štěstí a požitek. Každý má rozum, a proto se snaží shromážďovat prostředky k zajištění vlastní spokojenosti. Tyto prostředky Hobbes nazývá „moc“. Velkou touhou všech lidí je tedy „*snaha moci po více moci, jež končí teprve smrtí.*“¹⁴ Každý je nepřitelem každého, ale právo či spravedlnost zde nemá místo, neboť „*kde není společné vlády, tam není ani zákona, kde není zákona, tam není ani spravedlnosti.*“¹⁵ Každý chce přežít a zachovat si svoji bezpečnost.

---

¹³ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 39

¹⁴ Hobbes, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. 1. vyd. Praha Melantrich, 1941. str. 137

¹⁵ Knutsen, Torbjorn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.str. 117 (autor odkazuje k dílu T.Hobbese, str.188)

V přirozeném stavu existuje jediné morální pravidlo – zákon sebezachování. Zákon sebezachování je v Hobbesově pojetí „přirozeným právem.“

Druhá upozorňuje, že Hobbes považuje přirozený stav pouze za myšlenkovou konstrukci, která nikdy neměla reálné ztvárnění. Nejvíce se jí podobají vztahy mezi suverénními panovníky.¹⁶

Druhou stěžejní myšlenkou je rovnost všech lidí v tělesných a duševních schopnostech, což vede k přetrvávajícímu strachu z násilné smrti. Aby mohl být tento strach odstraněn a mohl nastat mír, musí se odstranit přirozené právo všech na všechno. Toho může být dosaženo pouze v případě, vzdají-li se všichni jedinci tohoto práva. Jako záruku musí vytvořit nějakou silnou ústřední moc. Hobbes touto centrální mocí označuje leviathana, všemocnou sílu. Člověk, který *„neustoupí od svého práva na všechno, jedná proti zájmu míru.“*¹⁷

Za osu svých myšlenek o mezistátních vztazích Thomas Hobbes považoval, podobně jako Grotius nebo Bodin, pojem suverenity. Na rozdíl od zmíněných dvou myslitelů však suverenitu spojoval s vladařem, neboť panovník stát reprezentuje v mezinárodních záležitostech, hájí a prosazuje jeho zájmy. Svobodu panovníků nikdo neomezuje, protože jsou suverénními jednotlivci.

Během druhé poloviny sedmnáctého století se západoevropské státy začaly pojímat jako nezávislá společenství s vládou, která uplatňovala svoji autoritu nad určitým územím. Zvýraznilo se také rozdělení na domácí a zahraniční politiku.

---

¹⁶ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 41

¹⁷ Hobbes, Thomas. Výbor z díla. 1.vyd.Praha: Svoboda, 1988. str. 145

3.4 Rozvoj teorie mezinárodních vztahů v 18. století

Na počátku osmnáctého století Evropu sužovaly velké války. Díky nim se však (mimo jiné) rozvíjely různé instituce vlády, které měly vliv na rozvoj moderního státu. Jako největší vítěz z bojů vyšla Anglie, která se stala dominantním státem v mezinárodní politice osmnáctého století.

Podobně důležitou pozici, jakou zaujímala Anglie v mezistátních záležitostech, měly i soudobé britské osvícenské myšlenky ve studiu mezinárodních vztahů.

3.4.1 Úvahy o mezistátních vztazích v osmnáctém století

Základem teorií mezinárodních vztahů v osmnáctém století byla „*konceptce přirozené rovnováhy mezi státy s nestejným potenciálem*.“¹⁸ Tato konceptce je zřetelná v tehdejších teoriích rovnováhy moci, ale také v soudobých teoriích mezinárodní ekonomie.

Jak politické, tak ekonomické úvahy vycházely z předpokladu, že moc a bohatství jsou pevně dané. Zvětší-li jedna země svoje území, ostatní utrpí srovnatelnou ztrátu.

3.4.1.1. Britští teoretikové

Mezi nejvýznamnější představitele osmnáctého století řadíme **D a v i d a H u m a**. Ten vidí hybnou sílu mezinárodní politiky v principu rovnováhy moci, ale podrobněji ho nevysvětluje.

Ke konkrétním závěrům došel **W i l l i a m G o d w i n**. Godwin pochybuje o existenci podobného principu rovnováhy moci, neboť mezinárodní vztahy jsou především záležitostí králů. Každý z nich se obklopil řadou ministrů a

---

¹⁸ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005 str. 139

tajemníků toužících po moci. Mírumilovné mezinárodní vztahy budou ve chvíli, kdy ze všech dvorů podobní lidé zmizí a nahradí je demokratické systémy vlády, neboť „*zatímco monarchie a aristokracie jsou ze své podstaty agresivní a bojovné, demokracie jsou bytostně mírumilovné.*“¹⁹

Godwin však svoji argumentaci ještě doplnil. Pozoroval mezinárodní scénu a nakonec přišel s převratnou myšlenkou, že demokracie jsou ve skutečnosti stejně válkychtivé jako nedemokratické režimy. Většinou totiž sousedí s nedemokratickými státy a jsou nuceny s nimi bojovat. Ve chvíli, kdy spolu sousedí demokratické státy, projevuje se jejich mírumilovná povaha a zóna sousedících demokratických států se stává zónou mírovou.

3.4.1.2 Francouzští teoretikové²⁰

Také ve Francii byla teorie rovnováhy moci systematicky zkoumána. Někteří myslitelé, především Montesquieu, tuto myšlenku kritizovali, neboť se obávali, že díky závodu ve zbrojení bude narušena evropská mezistátní stabilita. Jakmile jeden panovník bude chtít stabilizovat svůj stát a zvýší vojenskou sílu, ostatní udělají totéž.

3.4.1.2.1. Jean Jaques Rousseau

Významnou postavou teorie mezinárodních vztahů (nejen) osmnáctého století se stal **J. J. R o u s s e a u**. Vzhledem k tomu, že se jedná o velice plodného myslitele, není v možnostech této práce podrobně popsat celé spektrum Rousseauových názorů. Zmíníme tedy pouze ty, které se bezprostředně týkají teorie mezinárodních vztahů.

---

¹⁹ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 141

²⁰ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.

Nejprve se budeme zabývat historickým vývojem občanské společnosti. I Rousseau vychází z bodu, který označuje přirozený stav. Před vznikem státu a společnosti žil člověk zcela svobodně. Z těchto počátků se historie vyvíjela pomocí vznikající dělby práce, která se rozvinula v závislosti na demografických a geografických podmínkách. Díky neustále novým zkušenostem lidé přišli na to, že touha po vlastním blahobytu je tím nejvýznamnějším „hnacím motorem“ lidského jednání. Tak si člověk v sobě začal pěstovat sobectví a učil se přistupovat k jiným lidem jako k sobcům.

V pozdější době se lidé začali sdružovat do společenských skupin na základě shodných znaků (př. jazyk, způsob stravování). Vzájemné vztahy již upravovaly zákony, dělba práce se stala formalizovanější.

Rousseau si uvědomoval dva zcela odlišné důsledky dělby práce. Na jedné straně její zavedení znamenalo vzrůst efektivity výroby a následně vytváření statků, ale na druhé straně také zavedení nedobrovolné práce, vznik dalších společenských závazků a vzájemnou závislost každého jedince na ostatních.

S prohlubováním sociální závislosti se zvyšovala také touha po soukromém vlastnictví, která měla zásadní vliv i na lidské vlastnosti. Nejenže lidé byli sobečtí, hleděli jen na svůj prospěch, ale začala se projevovat marnivost, soupeřivost, žárlivost, lidé ztráceli schopnost rozlišovat mezi dobrým a zlým. Nakonec si lidstvo založilo politické instituce podložené zákonem, které upevnily soukromé vlastnictví, ochraňovaly moc vládnoucí elity a všechny navzájem odcizily. V konečném stadiu historického vývoje byl založen stát, který vnesl do vztahu mezi jednotlivci řád. Tímto krokem však nedošlo k žádné změně, neboť se vytvořily vhodné podmínky pro anarchii mezi státy. *„Lidstvo opustilo jeden přirozený stav charakterizovaný svobodou a mírem, aby vstoupilo do druhého přirozeného stavu, vyznačujícího se útlakem a válkou.“*²¹

---

²¹ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 151

Podle Rousseauva se společnost států nepodřizuje žádnému zákonu s výjimkou „práva nejsilnějšího“.

V Evropě existuje jakýsi systém států (mocností), sjednocený díky stejnému náboženství, mezinárodnímu právu a jiným prvkům. Výsledkem vzniku tohoto systému je rovnováha moci, která vnáší mezi státy řád. I když panovníci jednají s cílem získat pro sebe co největší moc, rovnováha se neustále udržuje. Snaží-li se jeden z panovníků rozšířit své území pomocí vojenské síly, ostatní se spojí a postaví se proti němu.

Výše popsaná rovnováha moci sice vnáší mezi státy řád, neznamená však mír. Ke konfliktům totiž dochází díky vzájemné závislosti států.

3.4.1.3. Němečtí teoretikové

Své představy o mezinárodních vztazích prezentovalo hned několik německých autorů (Goethe, Lessing), nejvýznamnější jsou však myšlenky Immanuela Kanta v pojednání *Co je osvícenství?* (1784).

Kant vycházel z předpokladu, že lidé mají rozum, své zájmy a ty se snaží uskutečnit. Všichni rozumně uvažující lidé si uvědomují, že následky války ponesou spíše vladaři. I případné zisky z války budou mít vždy jen vladaři a oni budou trít, proto je mylné předpokládat, že by do bojů vstupovali dobrovolně. Těmito argumenty se Kant snaží zdůvodnit svůj názor, podle kterého mají všichni lidé ve všech zemích shodné zájmy, konflikty existují pouze mezi vládnoucími subjekty.

Na rozdíl od Knutsena Petr Drulák ve své knize rozebírá Kantův spis *K věčnému míru* (1795). Upozorňuje na fakt, že Kant navrhoval založení jednoho politického celku – tzv. volné federace, kde bude sice každý stát suverénní, ale zároveň budou zavedena jistá pravidla a dojde k reformám, „které jednou provždy odstraní válku z mezinárodních vztahů a nastolí věčný

*mír.*²² Jednou z podmínek věčného míru je také republikánské zřízení státu, jehož vysvětlení se Drulák věnuje v závěru výkladu. Podstatou tohoto typu zřízení je vliv všech občanů na rozhodování o válce.

3.5 Devatenácté století a vzestup ideologií

Hlavním znakem devatenáctého století se stal rozkvět nových myšlenkových systémů. V roce 1819 se objevilo slovo „liberalismus“, roku 1820 „radikalismus“, roku 1832 „socialismus“, 1835 „konzervatismus“ a ve třicátých letech devatenáctého století přišel „individualismus“ a „konstitucionalismus.“ Rozrůstání těchto systémů ovlivnilo i badatele v oblasti mezinárodních vztahů.

V následujících kapitolách se budeme věnovat třem základním ideologiím – liberalismu, radikalismu a konzervatismu. Každý myšlenkový směr v krátkosti představíme, uvedeme nejvýznamnější myslitelé a jejich názory.

3.5.1 Liberalismus²³

Liberální myšlenky můžeme shrnout do čtyř základních bodů:

- a) rovnost příležitostí – všichni lidé si jsou rovni, mají tři neodcizitelná práva – na život, svobodu a sledování osobního štěstí
- b) člověk = racionální jedinec – člověk je schopen chápat realitu kolem sebe, má schopnost sebezdokonalování a sebedůvěry, proto by měl mít možnost jít za svým štěstím cestou, kterou si vybere.
- c) svoboda občanů – hlavním cílem liberálů je maximalizovat svobodu občanů, aby mohli sledovat své zájmy. Zájmy jednotlivců se pak budou doplňovat, vytvářet bohatství a vznikne tak mírumilovná společnost.

---

²² Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 41

²³ Knutsen, Torbjorn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.

- d) soukromé vlastnictví – díky soukromému vlastnictví může člověk realizovat své cíle a dosáhnout tak kýženého štěstí

3.5.1.1. Jeremy Bentham

Liberálním myslitelem, který svými názory nejvíce přispěl ke studiu mezinárodních vztahů, byl Jeremy Bentham.

Bentham spatřoval čtyři základní příčiny mezinárodních konfliktů – feudalismus, náboženské konflikty a touhu dobývat, nejistoty následnictví a kolonialismus. Feudalismus již všude vymizel, náboženské konflikty a touha dobývat někde ještě přetrvávají, ale k jejich zvládnutí stačí založení Společného soudního dvora nebo Kongresu států. I nejistoty následnictví se již téměř nevyskytují a kdyby se opět objevily, i tento problém by lehce vyřešil Kongres států.

Jedinou aktuální příčinou mezinárodních konfliktů tedy zůstává kolonialismus, který tvoří překážku mezinárodnímu míru a stabilitě. Státy musí udržovat svoji vojenskou složku v pohotovosti, aby mohla bránit nejen stát, ale i jeho kolonie. To však vyžaduje velký kapitál, který pak není dostupný pro výrobní investice. Kdyby se národy zbavily svých kolonií, redukovaly by se konflikty, státy by mohly omezit svá vojska a zbylé finanční prostředky investovat do průmyslu a zámořského obchodu.

Při absenci koloniálních bojů by se mezinárodní konflikty snáze zvládaly, Bentham dokonce mluví o možnosti globálního míru.

3.5.2 Radikalismus

Hlavním cílem radikálů bylo dosáhnoutí přeměny společnosti, což povede ke zdokonalení člověka.

Radikalismus vycházel ze čtyř aspektů. Základním předpokladem je přesvědčení, že člověk je v zásadě dobrý, rozumný jedinec s přirozeným právem na svobodu. Je schopen pochopit prostředí, ve kterém žije a které ho obklopuje, a tudíž má dobré předpoklady vybudovat novou a spravedlivou společnost.

Druhým stěžejním bodem se stala kritika existujícího řádu ve společnosti, který „*slouží úzkým vlastnickým zájmům malé, privilegované elity na úkor zájmů ohromné většiny lidstva.*“²⁴ Mají-li se zlepšit životy většiny lidí, musí se změnit i vládnoucí řád.

Třetí charakteristický znak – politická akce – souvisí s tím, co bylo řečeno na předchozích řádcích. Radikálové se nespokojí s porozuměním světu, ale chtějí ho zlepšit. Nabádají tak ke svržení existujícího režimu – revoluci.

Čtvrtým znakem radikalismu je představa takového vývoje, při kterém by se stále zvětšovalo materiální bohatství lidstva. Teoretikové zastávali názor, že materiální statky jsou nerovnoměrně rozdělovány mezi třídy. Zatímco nejbohatší třídy postupem času zvětšují svůj majetek, v nejchudších třídách k takovéto změně nedochází.

3.5.2.1. Marx a Engels²⁵

Marx a Engels vydali Komunistický manifest, který vyjadřuje novou vizi mezinárodní politiky. Tu pojmají nikoliv z hlediska suverénních států, ale z hlediska globálních tříd.

Lidská společnost je striktně rozdělena na bohaté a chudé, na ty, kdo vládnou a kdo jsou ovládáni. Dané rozdělení má příčinu v neustálém boji mezi dvěma třídami.

---

²⁴ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.str. 177

²⁵ O Marxových myšlenkách blíže pojednává kapitola 4.4.1

I přes to, že třídy a třídní boj existují i v rámci jednotlivých států, pro Marxe a Engelse není prvořadým aktérem národ. Základní boj se neodehrává mezi státy, nýbrž mezi globálními třídami.

Jak však upozorňuje Drulák, na počátku 20.století přicházejí marxisté s teorií imperialismu, jež „ukazuje souvislost mezi oběma druhy konfliktů.“²⁶ Jejím duchovním otcem je Rakušan Rudolf Hilferding. Základním bodem se stala myšlenka nutné expanze kapitálu jednotlivých států do zahraničí, díky čemuž se zmírní spory mezi třídami. Expandovat však budou všechny státy, což povede ke vzájemným konfliktům a tlaku na militarizaci uvnitř státu.

3.5.3 Konzervatismus

Vznik konzervatismu je reakcí na rychlý vývoj podnikatelů, obchodníků, pracujících a autorů, kteří byli zastánci pokroku a změn ve společnosti. Upřednostňoval společenství před individuální svobodou jedince, zdůrazňoval tradiční sociální řád oproti radikálním změnám.

3.5.3.1. Edmund Burke

Konzervatismus a jeho základní myšlenky si blíže představíme prostřednictvím Edmunda Burka, který ve své knize *Úvahy o revoluci ve Francii* položil základy tomuto směru.²⁷

Burke upřednostňuje společnost před jednotlivcem. Společnost je systémem důvěrných vztahů, které se vytvářejí po generace, úcty, povinností a oddanosti. Vládne zde tradiční autorita, kterou všichni uznávají, proto není třeba žádného teokratického aparátu ani vojenské síly. Za první pomyslný pilíř konzervatismu můžeme považovat respekt k tradici a dané autoritě.

---

²⁶ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 44

²⁷ Knutsen, Torbjorn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.str. 181 - 183

Druhým pilířem je skeptický pohled na lidské schopnosti. Burke neměl důvěru v intelektuální schopnosti člověka. Člověk oplývá mnoha negativními vlastnostmi (domýšlivost, pýcha), které způsobují utrpení lidstva.

Podle Burke by měla být ideální společnost založena na „*sociální hierarchii a statusovém rozvrstvení*“²⁸, což je třetí pilíř konzervatismu. Role vůdce by měla být svěřena lidem bohatým, urozeným a schopným, neboť ti už prokázali schopnost vést společnost.

Posledním pilířem je soukromé vlastnictví. Vůdci by měli pocházet z prostředí velkých vlastníků nebo nejúspěšnějších představitelů průmyslu. Tedy těch, kteří oplývají nemalým soukromým vlastnictvím. Jejich majetek zajišťuje, že budou sledovat obecné dobro a ne pouze své vlastní zájmy.

Burke se vyjadřuje i k otázce mezinárodních vztahů. Podle něj musí vlády udržovat nejen domácí řád, ale také mezinárodní. Hlavní stabilizující prvek mezinárodní společnosti pak Burke vidí v rovnováze moci, která je udržována díky existenci několika faktorů. Prvním je soubor pravidel specifikovaných mezinárodním právem. Dalším faktorem pak soubor společných hodnot (např. křesťanské náboženství), které navozují pocit jednoty mezi státy. Burke dokonce líčí Evropu jako jeden velký stát, jehož jednota je narušována pouze malými rozdílnostmi v provinciálních zvycích a lokálních orgánech.²⁹

3.5.3.2. Carl Philipp von Clausewitz

Nejvýznamnějším konzervativním myslitelem byl Carl Phillip von Clausewitz, který se aktivně účastnil bitvy u Jeny, kde Napoleon porazil pruskou armádu. Právě z této zkušenosti plynou Clausewitzovy názory.

---

²⁸ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 182

²⁹ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 183

Základním pojmem jeho teorie byl Volk (národ). Každý národ vytváří stát, aby si zachoval svoji identitu a svobodu.

V souvislosti se státy Clausewitz rozvíjí své názory na válku. Válka podle jeho slov do společnosti patří. Je utvářena mezinárodním prostředím, předválečnými vztahy účastníků, povahou vojenských sil a dalšími faktory.

Dále upozorňuje, že válka „není jen politický akt, nýbrž opravdový nástroj politiky, pokračování politických styků a jejich provádění jinými prostředky.“³⁰

3.6 Mezinárodní vztahy ve dvacátém století

Dějiny teorie mezinárodních vztahů jsou ve dvacátém století velmi bohaté, proto je rozdělíme do několika větších kapitol.

3.6.1 Nejdůležitější myšlenkové směry počátku dvacátého století

Od šestnáctého století se teoretizování o mezinárodních vztazích velmi proměnilo. Během sedmnáctého století, kdy začala nabývat významu věda, se objevila nová témata, kterými se myslitelé zabývali po mnoho dalších desetiletí. Osmnácté století přineslo víru v symetričnost vesmíru, devatenácté století bylo ve znamení zájmu o historii a pokrok lidstva.

Dvacáté století nemůžeme tematicky vymezit. Objevovaly se různé způsoby uvažování. V této kapitole se budeme věnovat třem nejvýznamnějším – industrialismu, imperialismu a darwinismu. Záměrně zde vynecháváme nacionalismus, neboť předmětem této práce není vývoj a pojetí národa, ale mezinárodní vztahy.

---

³⁰ Clausewitz, Carl von. O válce. I.vyd. Praha: Naše vojsko, 1959. str. 37

3.6.1.1. Industrialismus³¹

Především v poslední čtvrtině devatenáctého století docházelo k velkému rozvoji průmyslu. Objevily se železnice, telegrafy a další vymoženosti, díky kterým byl přenos myšlenek nebo směna zboží daleko jednodušší než dříve.

Rychlé tempo industrializace narušilo starý domácí řád v západních státech, ale také starý mezistátní pořádek. Se vzrůstající industrializací rostla také moc států. Když například státy zlepšily metody produkce oceli, zvýšily tím také svoji schopnost vyrábět zbraně.

Různé země se industrializovaly různým tempem, což mělo za následek neklid v mezinárodních záležitostech.

3.6.1.2. Imperialismus

Průmyslová revoluce změnila vztah mezi západními státy a zbytkem světa. Obchodníci ze západu požadovali produkty pro svůj, stále se rozvíjející, průmysl. Jejich zboží však často nebylo dodáno, proto se o dodávky začali starat sami.

Během poslední čtvrtiny devatenáctého století ovládli západní činitelé různé vzdálené oblasti světa. Budovali přístavy, železnice, organizovali těžbu práce a v neposlední řadě také zavedli koncepci soukromého vlastnictví. Uvědomovali si, že mají na vzdálené společnosti velký vliv, ale nepokládali to za něco špatného, neboť jejich činy přinesli tamějším společnostem prospěch a prosperitu.

Právě k tomuto expanzionismu začali badatelé odkazovat jako k „imperialismu“, aby ho odlišili od „kolonialismu“ v dřívějších dobách.

---

³¹ U popisu industrialismu, imperialismu i darwinismu vycházíme z knihy: Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.

3.6.1.2.1. Expanzionismus a jeho vliv na názory teoretiků

Myslitelé oné doby se k tomuto vývoji stavěli z hlediska závislosti jednoho národa na druhém. Liberální teoretikové tvrdili, že vzájemná závislost národů jednak zvýší jejich bohatství, ale především minimalizuje možnost konfliktu mezi nimi.

Antiliberální myslitelé zastávali názor, že závislost jednoho národa na druhém znamená větší zranitelnost, neboť dodavatelé se budou snažit uplatňovat nad závislým národem svoji moc.

Radikální teoretikové pohlíželi na vzájemnou závislost skrze třídní boj. Konzervativní teoretikové prosazovali myšlenku, že vzájemná závislost oslabuje soběstačnost státu, který se také stává zranitelnějším z hlediska zahraničních vlivů. Státy musí stále rozvíjet domácí průmysl a ochraňovat ta území, se kterými je poji nejtěsnější vztah. O tuto argumentaci se postarali především němečtí teoretikové.

Jedním z nich byl také **F r i d r i c h L i s t**, který ve svých myšlenkách pokračoval. Předpovídal jasné vítězství nejsilnějších zemí a neustálou závislost nejslabších zemí. Rozděлил svět na dvě ekonomicko – duchovní zóny: mírnou, tvořivou, bohatou a rovníkovou, letargickou, chudou. Duchovní jednoty, která je nutná pro vytvoření národního státu, dosáhnou pouze lidé v mírné zóně. Obyvatelé rovníkové zóny jsou předurčení k zemědělství, a proto se u nich těžko budou vyvíjet nějaké intelektuální a morální síly.

3.6.1.3. Darwinismus

V devatenáctém století byla aktuální témata změna, historie, evoluce, která zasahovala i do teorie mezinárodních vztahů.

Nejvlivnějším myslitelem druhé poloviny devatenáctého století se stal Charles Darwin. Jeho dílo obsahovalo kromě jiných témat také myšlenku, která se v teorii mezinárodních vztahů objevovala od počátku. Myšlenku, že

„společenský řád se vynoří z původně anarchických podmínek jako výsledek neomezené soutěže svobodných činitelů.“³² Podle Darwina je rozhodujícím principem, jenž řídí evoluci druhů, boj o vzácné zdroje. Z tohoto boje vyjdou jen ti nejsilnější a nejprizpůsobivější, kteří budou svoji sílu a chytrost dále předávat svým potomkům.

Darwin také přišel s pojmem „adaptace“. Žijící organismy se přizpůsobují odlišným charakteristikám prostředí. Ti, kteří se na nové prostředí dobře adaptují, prospívají, v opačném případě mohou organismy vymizet.

3.6.1.3.1. Vliv Darwinových myšlenek na jiné teoretiky

Obdobou Darwinovy evoluční teorie byly **M a r x o v y** myšlenky.³³ Společnost se podle něj, stejně jako příroda, postupem času vyvíjí a tento vývoj je podněcován bojem mezi členy společnosti. Podle Darwinova tvrzení byla evoluce všeobecná a nevyhnutelná, podobný názor zaznívá v podobě Marxova názoru, že stejně nevyhnutelné je i vítězství nové proletářské společnosti.

H e r b e r t S p e n c e r tvrdil, že boj o existenci je také hybnou silou ve společnosti, nejen v přírodě. Přežijí jen silní, zdraví jedinci, pomocí kterých může společnost prosperovat a rozmnožovat se.

Na Darwinovi a Spencerovi stavěl své myšlenky britský novinář Walter Bagehot, jehož názory přeformulovali **B e n j a m i n K i d d a W i l l i a m S u m m e r**. Podle Kidda jsou státy od počátku udržovány v neustálé válce. Vyvíjejí se také jakýmsi přirozeným výběrem, neboť ve válce vždy někdo prohraje a někdo vyhraje. Summer s ním souhlasí, ale přidává další myšlenky. Konflikty mezi lidmi vznikají proto, že není možné z dostupných přírodních zdrojů uspokojit všechny požadavky. Omezenost a vzácnost zdrojů vede lidi

---

³² Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.str. 216 (autor odkazuje na dílo G.Crooka roku 1994)

³³ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.str. 216

k vzájemným střetům. Již v dávných dobách se sdružovali do skupin, aby přežili. Bojem s jinými skupinami získávali disciplínu, naučili se spolupráci. Summer se domnívá, že boj o přežití se stane primární charakteristikou mezinárodních vztahů i v budoucnosti.

Dalším významným teoretikem, jenž našel inspiraci v Darwinovi, byl **E r n e s t H a e c k e l**. Podle Darwina se živočichové během vývoje stále více diferencují, se stále dokonalejšími živočichy roste i nerovnost mezi nimi. Haeckel tuto myšlenku aplikuje na společnost. Ta se také vyznačuje výrazným rozdělením mezi společenské třídy a národy. Čím je lidská společnost rozvinutější, tím silnější jsou její členové.

Stejně jako ostatní myslitelé, i Haeckel vidí hybnou sílu společnosti ve vzájemném boji a v přežití těch nejlepších. To platí i na mezinárodním poli. Státy se vztahují jeden k druhému „*v bezprávním prostředí, v přirozeném stavu, kde je konkurence nahá a absolutní a kde pouze nejschopnější státy budou přežívat a neschopné budou poraženy.*“³⁴ Každý stát by měl tedy jednat jen pouze podle vlastních zájmů, které jsou tím nejdůležitějším. Zájem státu Haeckel nadřazuje zájmům individuálním.

Haeckel podnítl myšlenky posledního myslitele, o kterém se v souvislosti s Darwinem zmíníme, a tím byl **F r i d r i c h R a t z e l**. Do teorie mezinárodních vztahů se nesmazatelně zapsal především svoji koncepcí Lebensraum (životní prostor).³⁵

Ratzel státy pojímá jako organismy, které se vyvíjí a tudíž rostou, proto potřebují určitý životní prostor. Snahou každého státu je, aby „*při svém růstu pohltil politicky cenné oblasti*“³⁶, proto dochází k vzájemným konfliktům.

---

³⁴ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 222

³⁵ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 46

³⁶ Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1997. str. 330.

Ratzel však tento boj považuje za veskrze pozitivní, neboť „*odděluje neživotaschopné od životaschopných*.“³⁷

3.6.2 První světová válka a meziválečná politika

V srpnu roku 1914 vypukla v Evropě první světová válka. Mezistátní válčení trvalo tři roky. Po jeho skončení se různí vědci zaobírali myšlenkou, jak zabránit dalšímu světovému boji. Tato otázka se stala hlavním tématem i pro nově vznikající vědu – teorii mezinárodních vztahů.

Úvodními texty v oblasti teorie mezinárodních vztahů byly práce Satowa, Hetleyho, Allena, ale především Pitmana Pottera. Ten mimo jiné podrobně popisuje historii vztahů mezi státy, definuje pojem „suverenita“ a vysvětluje Společnost národů.³⁸

Ve dvacátých letech dvacátého století se postupně vyvinuly tři základní přístupy k mezinárodní politice – utopismus, realismus a komunismus. Právě těmto myšlenkovým směrům a jejich představitelům se budeme nyní věnovat. Záměrně opomíjíme fašismus, neboť ten měl podle Knutsena na teorii mezinárodních vztahů nepatrný vliv.³⁹

3.6.2.1. Utopismus a Woodrow Wilson

Poprvé Wilson veřejně vystoupil se svými názory během první světové války před americkým Kongresem, kde jako americký prezident válčící strany

---

³⁷ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 46

³⁸ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 241

³⁹ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 240

žádal, aby skončily s válčením a přijaly mír. Zároveň se postavil proti starému evropskému principu rovnováhy moci, který nedokázal zabránit světové válce.

Základním předpokladem všeobecného míru je podle něj *„kooperativní a průhledné mezinárodní prostředí, jehož fungování je založeno na společném sdílení norem, pravidel, principů a hodnot.“*⁴⁰

Celý mírový program nastínil Wilson 18.ledna 1918 v tzv. Čtrnácti bodech k dosažení míru. Postavil se proti tajným dohodám, které se doposud uzavíraly, a prosazoval otevřené dohody. Vyzval k odstranění veškerých ekonomických bariér mezi státy, aby byly rovné podmínky obchodu pro všechny. V neposlední řadě přišel s myšlenkou založení Společnosti národů, která by poskytovala všem státům politickou nezávislost. S tímto návrhem však nakonec neuspěl.⁴¹

3.6.2.2. Realismus a Winston Churchill

Nejvýraznějším kritikem utopického přístupu k mezinárodním záležitostem byl Winston S. Churchill. Lidský rozum pokládá za omezený a *„na lidskou interakci se dívá spíše z hlediska konfliktu než harmonie.“*⁴² Mezinárodní vztahy pak líčí jako neustálé soupeření, kde je častým nevyhnutelným jevem válka.

Mezinárodní politiku Churchill pojímá jako vztahy mezi národními státy. Každý stát má obavy o svoji bezpečnost, proto mezinárodní události analyzuje a přistupuje k nim z hlediska svých vlastních zájmů.

---

⁴⁰ Weissová, Š. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. str. 81

⁴¹ Německo a Rusko odmítli Společnost národů akceptovat, členství Spojených států ve Společnosti národů odmítl i americký Senát.

⁴² Knutsen., Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál,2005str. 242

3.6.2.3. Komunismus a Vladimír Lenin

Lenin vycházel z podobných zásad jako Wilson (racionalita jedince, svoboda, rovnost), ale na rozdíl od něj zastával velice radikální přístup.⁴³ Ve svém díle *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*(1917) se vyjádřil k otázce první světové války a obecně k boji mezi jednotlivými národy.

První světovou válku musíme chápat jako rozdělení jednotlivých území na celém světě mezi největší kapitalistické mocnosti. Dobýt zbývá už jen malá část světa, proto vzájemné mezinárodní soupeření bude nabývat na intenzitě.

Jak připomíná Petr Drulák, v otázce poválečného dění se Lenin dostává do konfliktu s Karlem Kautským. Ten zastává názor, že se imperialistické mocnosti spojí a „budou společně vykořisťovat méně rozvinuté státy.“⁴⁴ To jim přinese větší užitek než vzájemné boje.

3.6.3 Teorie mezinárodních vztahů po druhé světové válce

V letech 1945 – 1946 se vědci v oblasti teorií mezinárodních vztahů potýkali s vymezením svého oboru, neboť nemohli podchytit všechny vlivy, které působily na utváření zahraniční politiky. Pomohlo jim až rostoucí napětí mezi roky 1947 – 1948, kdy se teoretikové shodli především na tom, co by se mělo stát centrem jejich zkoumání. Tímto tématem byla „moc států“.⁴⁵

Jako dominantní vědecká teorie v oblasti teorie mezinárodních vztahů se prosadil realismus.

---

⁴³ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 231

⁴⁴ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 44

⁴⁵ Začátkem roku 1946 vystoupil Stalin, jenž stál v čele Sovětského svazu, se svojí „teorií dvou táborů“. Tvrdil, že svět je rozdělen na kapitalistické a socialistické státy. Mezi kapitalistické státy patří také Spojené státy a nacistické Německo. Mezi těmito dvěma zeměmi tedy není žádný rozdíl. Tento výrok znamenal první popud ke vzájemné nenávisti, dalším se pak stala Stalinova snaha ovládnout co největší území v Evropě. Postupně se prohlubovala studená válka, která vrcholila mezi roky 1948 – 1953.

3.6.3.1. Reinhold Niebuhr, H.J. Morgenthau

Klíčovým teoretikem poválečného realismu se stal Reinhold Niebuhr⁴⁶, který svými myšlenkami ovlivnil mladé autory jako byli Henry Kissinger⁴⁷ nebo John Herz⁴⁸. Přední místo mezi těmito mladými autory zaujímal Hans J. Morgenthau. Právě Morgenthau zpracoval Niebuhrovy myšlenky v ucelenou teorii mezinárodních vztahů.

Niebuhr a Morgenthau vycházeli ze čtyř základních východisek⁴⁹:

- a) všichni lidé mají společný pud k životu, k rozmnožování a k ovládnutí
- b) každý člověk vystupuje jako člen společenské skupiny nikoliv jako izolovaný jedinec
- c) v systému několika subjektů se vždy vyskytuje nějaký konflikt
- d) hlavním aktérem mezinárodní politiky je stát – každý stát chrání své území, proto je mezinárodní politika vlastně bojem o moc

V posledním bodě jsme se zmínili o moci, proto musíme také vysvětlit, jak tento pojem Morgenthau a Niebuhr definovali.

Podle Morgenthaua je moc kontrolou člověka nad myšlením a jednáním lidí, vyjadřuje jakýsi psychologický vztah mezi lidmi vykonávajícími moc a mezi těmi, nad kterými je vykonávána⁵⁰.

---

⁴⁶ Reinhold Niebuhr (1892-1971) byl protestantský teolog, který vystoupil s argumenty proti utopismu třicátých let. Bývá označován za zakladatele tzv. křesťanského realismu, neboť prosazoval vnášení morálky, etiky a spravedlnosti do mezinárodních vztahů. Mezi jeho dvě nejvýznamnější díla patří *Povaha a osud člověka* (1941) a *Morální a imorální společnost: etická a politická studie* (1932)

⁴⁷ Henry Kissinger se narodil roku 1923, v letech 1973-1977 byl americkým ministrem zahraničí. V roce 1977 obdržel Nobelovu cenu za mír. Více o jeho myšlenkách pojednáváme v kapitole 4.1. 3.

⁴⁸ John Herz (1909-2006) byl jeden z židovských uprchlíků z nacistického Německa. V roce 1938 vydal pod pseudonymem Eduard Bristler knihu "The National Socialist Doctrine of International Law", kde varoval před nacistickými cíly a záměry. Při svém působení na Howard univerzitě napsal knihu "Political Realism and Political Idealism" (Politický realismus a politický idealismus), za kterou obdržel v roce 1951 cenu Woodrowa Wilsona za vynikající knihu v oblasti politických věd.

⁴⁹ Knutsen, Torbjorn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str.270-271

Na tomto širokém pojetí moci založili také svůj rozbor mezinárodního řádu. Mezinárodní systém podle nich představuje anarchickou společnost, jakýsi řád může přinést pouze rovnováha moci. Ta nezávisí pouze na samotné vojenské síle, ale také na morálním přesvědčení a vůli.

3.6.3.2. J. Herz, K. N. Waltz

Na začátku padesátých let přišel J. Herz s pojmem „bezpečnostní dilema“. Tvrdil, že lidé žijící neorganizovaně, musí mít neustálý strach o svoji bezpečnost, proto se snaží získávat větší a větší moc. Svět se tak stává systémem soupeřících jednotek, kde se nikdo nemůže cítit bezpečný. I zápas mezi státy popisuje Herzovo bezpečnostní dilema „*jako funkci soupeřivé povahy jejich prostředí*“.⁵¹

Kenneth Waltz na sebe upozornil knihou *Člověk, stát a válka (1959)*, ve které rozlišuje tři roviny analýzy mezinárodních vztahů.

První rovina se snaží mezinárodní vztahy objasnit pomocí některých rysů člověka – např. jeho psychické výbavy. Druhá rovina analýzy odkazuje ke státu – např. tvrzením, že „*režimy různých typů (demokratický, kapitalistický..) jsou spojeny s určitými vzorci mezinárodního chování*“.⁵² Tyto dvě snahy však Waltz považuje za nesmyslné. Význam má pouze analýza systematické interakce států, díky které můžeme rozvinout obecné teorie mezinárodních vztahů.

---

⁵⁰ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 35

⁵¹ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 276

⁵² Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 276

3.6.3.3. Lidské transakce jako předmět zkoumání

V padesátých letech se objevil nový pohled na světovou politiku, který již nevycházel z předpokladu neproniknutelnosti státních hranic, ale ze zkoumání lidských transakcí. Autoři chtěli prokázat, že zvyšující se počet transakcí také zvyšuje vzájemnou závislost států.

Otázku transakcí podrobněji rozvinuli Robert O. Keohane a Joseph S. Nye ve své knize *Moc a vzájemná závislost* (1977). Zavedli pojem „komplexní vzájemná závislost“. Jedná se o situaci, „kdy aktéři či události z odlišných částí systému působí na sebe navzájem.“⁵³ Ztotožnili se také s myšlenkami Rousseaua a Lista, kteří ve vzájemné závislosti spatřovali nebezpečí v podobě větší zranitelnosti států.

Zmiňovaná kniha Keohana a Nye podle Knutsena upozorňuje na řadu nových problémů, které se objevily kolem roku 1970.⁵⁴ To přimělo odborníky, aby si kladli dvě, spolu související, otázky: Zůstane Amerika v pozici dominantního světového státu? Co by se stalo s globálním systémem, kdyby již nemohla prosazovat principy fungování světové ekonomiky?

Na základě těchto otázek vědci zavedli „teorii hegemонické stability“. Za určitých podmínek se v mezinárodním systému objeví hegemон, dominantní subjekt, který se ujme vedoucí role a zajistí tím řád. Jiní autoři tvrdili, že vysoký objem transakcí vede k mezinárodním režimům, jejichž původcem je často jediný hegemонický aktér, ale tyto režimy přetrvávají i ve chvíli, kdy se pozice hegemona oslabí.

---

⁵³ Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. Praha: Victoria Publishing, 1997. str. 370

⁵⁴ Za všechny zmiřme například porážku Ameriky ve Vietnamu či celosvětový hospodářský pokles.

3.6.3.4. Tři základní paradigmaty teorie mezinárodních vztahů⁵⁵

Od sedmdesátých let se současné teorie mezinárodních vztahů prezentovaly prostřednictvím tří tradic: realismu, racionalismu a revolucionismu. Toto rozdělení postihuje také tři hlavní ideologické tradice, jež ovlivňovaly současné politické úvahy: liberalismus, konzervatismus a levicový radikalismus.

3.6.3.4.1. Realismus

Na realistický přístup má vliv konzervativní ideologie. Konzervativní autoři nesouhlasili s tvrzením, že chování člověka ovlivňuje rozum. Odmítali jakoukoli změnu, neboť změna bývá vždy provázena nejistotou. Opírali se o zkušenost: tradice a instituce, které se osvědčily. Není proto třeba je měnit a narušovat tak zaběhlý sociální řád.

Realismus se při analýzách záležitostí moderního světa zaměřuje na stát. Mezinárodní vztahy pojímá prostřednictvím konfliktů mezi státy, které navzájem reagují na své činy. Za základní pojem realistických teorií považujeme moc, neboť v síle realisté vidí prostředek k urovnání sporů. Vědci zkoumají, jak se dosahuje a udržuje mezinárodní stabilita či jakým způsobem je narušována.

Prvním moderním realistickým teoretikem byl Thomas Hobbes, který popsal souvislost mezi mezinárodní interakcí a přirozeným stavem. Podrobnějším výkladem realismu se budeme zabývat v druhém oddílu této práce, která představuje základní přístupy v rámci teorie mezinárodních vztahů.

---

⁵⁵ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005.

3.6.3.4.2. Racionalismus

Racionalistický přístup utvářela liberální ideologie, podle které si všichni lidé jsou rovni ve svých schopnostech. Všichni jsou také obdařeni rozumem, pomocí něhož se snaží uspokojit své tužby a potřeby.

Liberální tradice je dvojznačná, což se odráží i v racionalistickém přístupu.⁵⁶ Jedna skupina racionalistů věří, že volný ekonomický svět zvýší bohatství a sníží riziko války. Druhá skupina zastává názor, že silné státy nebo nějaká světová organizace může udržet pomocí daných pravidel mezinárodní řád a veškeré zdroje rozdělit spravedlivěji mezi bohaté a chudé národy.

Racionalistické teorie pojímají stát jako systém vzájemně závislých menších částí – úřadů, zájmových skupin apod. Tyto části můžeme od sebe oddělit a sledovat tak jejich složité interakce.

Dominance státu, jakožto důležitého aktéra světové politiky, byla oslabena příchodem jiných subjektů, především mezinárodních organizací. Světová politika je pak složitý proces, který zahrnuje velké množství soukromých i veřejných aktérů. Každý z nich prosazuje své zájmy s cílem dosáhnout maximálního zisku. Mezi klíčové pojmy racionalistických prvků patří „vyjednávání“, které představuje směr konfliktu i spolupráce.

3.6.3.4.3. Revolucionismus

Revolucionismus je vytvářen radikální ideologií.⁵⁷

---

⁵⁶ Knutsen, Torbjorn L. Dějiny teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Barrister & Principál, 2005. str. 286

⁵⁷ Nejvýznamnějšími představiteli radikalismu byli J. J. Rousseau a K. Marx, kteří vycházeli z dialektického pojetí vztahu mezi lidstvem a přírodou. Lidé nevyrábějí své životní prostředky individuálně, ale jako celek. Svoji prací působí na přírodu a mění ji ve společnost. Díky schopnosti myslet mohou lidé nahrazovat stávající výrobní postupy novými, čímž pozměňují i vliv na přírodu.

Revolucionistickým teoriím nestačí mezinárodní vztahy jen popisovat. Dochází k přesvědčení, že je třeba skutečná revoluční změna - přerozdělení světových zdrojů, čímž se nastaví větší rovnost v životních podmínkách.

Revolucionističtí myslitelé za základní jednotku analýzy mezinárodních vztahů nepokládají stát, ale zaměřují se na kontext, ve kterém jednání státu probíhá. Světový systém chápou jako kapitalistický a složený ze dvou oblastí – centra a periferie. Státy v centru jsou bohaté, na periferii chudé. Vztahy mezi těmito dvěma částmi ovládá dělba práce, neboť díky ní se centrum neustále obohacuje a periferie naopak chudne. Tento systém nejde reformovat, jediným řešením je jeho svržení.

V poslední čtvrtině dvacátého století se objevilo mnoho nových teorií o mezinárodních vztazích. Nemůžeme vyjmenovat všechny, proto jsme se zaměřili pouze na ty nejvlivnější a nejvýznamnější.

4. ZÁKLADNÍ PŘÍSTUPY V TEORII MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

V následujícím oddíle se podrobně zaměříme na konkrétní přístupy v oblasti teorie mezinárodních vztahů. Začneme tím nejvýznamnějším, realismem, dále představíme liberalismus, scientismus, zmíníme kritické teorie a celý výklad zakončíme současnými debatami.

4.1 Realismus

Realismus je dominantním teoretickým přístupem v oblasti teorie mezinárodních vztahů. Většina všech přístupů zkoumajících mezinárodní vztahy představuje modifikaci realismu nebo svoje teze zakládají na jeho kritice⁵⁸

Realistickou tradici můžeme vymezit prostřednictvím následujících pěti bodů⁵⁹:

- Hlavní otázkou mezinárodních vztahů je *problém moci*. Všechny další otázky se odvozují od této problematiky.
- Většinou rozhoduje *materiální základna moci*, jež se obvykle ztotožňuje s vojenskou silou.
- Mezi aktéry mezinárodních vztahů neustále *panuje rivalita, nepřátelství*, válka je trvalým prvkem mezinárodních vztahů.
- *Státy jsou nejvýznamnějšími aktéry mezinárodních vztahů*, své cíle definují jako mocenské, v podobě tzv. národních či státních zájmů.
- *Stát je racionálně jednající aktér* a na tomto základě je třeba předvídat a analyzovat jeho jednání.

---

⁵⁸ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str.54

⁵⁹ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str.54 - 55

I toto vymezení základních znaků realismus se neobejde bez nejednoznačností. Pro každý z uvedených pěti znaků platí, že se k němu hlásí většina významných představitelů realismu, nicméně jiní významní myslitelé se danou otázkou nezabývají nebo zaujímají úplně opačné stanovisko.⁶⁰

Realismus se snaží, stejně jako většina teorií mezinárodních vztahů, odpovědět na otázku „Jak porozumět politice mezi národy v mezinárodním systému“. Vzhledem k různým školám realismu se i odpovědi liší. Našli bychom několik různých typologií a dělení realismu, uvedeme si však jen ty nejznámější.⁶¹

Podle tematického zaměření realismus rozdělili Dunn a Schmidt.⁶² Ti uvádějí celkem čtyři odvětví tohoto teoretického přístupu.

- a) *Strukturální realismus I* (Thukydides) – podle něj je důvodem konfliktu v mezinárodních vztazích lidská povaha
- b) *Historický/praktický realismus* (Machiavelli, Morgenthau, Carr) – zdůrazňuje „*nadřazenost praktické politiky morálním principům*“⁶³ a roli politika, který musí být připraven jednat v závislosti na změnách ve světové politice
- c) *Strukturální realismus II* (Rousseau, Waltz) – prosazuje myšlenku, že hlavní příčinou mezistátních konfliktů je anarchická struktura mezinárodního systému
- d) *Liberální realismus* (Hobbes, Bull) – věří, že silné státy mohou omezit anarchii, která panuje v mezistátním systému

---

⁶⁰ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 54

⁶¹ Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 24 - 26

⁶² Dunne, T., Schmidt, B.C. Realism. In Baylis, J., Smith, S. (eds.) *The Globalization of World Politics*. New York: Oxford University Press, 2001.

⁶³ Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 25

Podobné členění na základě tematického zaměření navrhuje i Donnelly.⁶⁴

Realismus rozděluje na dvě větve:

- a) *Strukturální realismus* – hlavní důraz klade na anarchii v mezistátním systému
- b) *Biologický* – zdůrazňuje roli neměnné lidské povahy

Realismus můžeme rozdělit také podle jeho časového vývoje⁶⁵:

- a) *Historický/předrealistický realismus* (do 20.století)
- b) *Klasický/moderní realismus* (1939 – cca 1979)
- c) *Neorealismus* (1979 do současnosti)

V tomto oddíle se budeme věnovat představitelům klasického realismu a neorealismu, neboť dějiny teorie mezinárodních vztahů byly předmětem předešlého oddílu.

4.1.1 Edward Hallett Carr

Edward Hallett Carr, britský diplomat a historik, byl první, kdo zavedl do mezinárodních vztahů pojem realismus. Svoje myšlenky shrnul ve svém klíčovém díle *Dvacetiletá krize 1919 – 1939*.⁶⁶

Carr vymezuje realismus jako reakci na utopismus a jeho protiklad, proto oba směry v úvodu své knihy srovnává. V následující tabulce uvádíme pět základních protikladů.

---

⁶⁴ Donnelly, J. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

⁶⁵ Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 26.

⁶⁶ Tato kniha je některými odborníky považována za první realistickou práci, jiní vědci tento primát přisuzují knize F. Schumana *Mezinárodní politika* z roku 1933

Tabulka 1: Srovnání utopismu a realismu

UTOPISMUS	REALISMUS
<i>Radikální směr</i> – utopisté jsou teoretici, intelektuálové	<i>Konzervativní směr</i> – realisté vidí mezinárodní vztahy takové, jaké skutečně jsou, lidé z praxe
<i>Existence obecných principů</i> – utopisté pracují s obecnými principy, nejsou schopni pochopit realitu a způsob, jakým z reality vychází jejich vlastní principy	<i>Upřednostňování empirie</i> – nesnaží se hledat obecné principy, ale s každým principem pracují zvlášť na základě zkušenosti, intuice
<i>Voluntaristický směr</i> – věří, že člověk může svojí vůlí změnit realitu	<i>Deterministický směr</i> – realitu můžeme poznat, ale nejsme schopni ji radikálně změnit
<i>Upřednostňování teorie</i> – politická teorie je norma, které by měla odpovídat politická praxe	<i>Upřednostňování praxe</i> – teorie je kodifikací politické praxe
<i>Nadřazování univerzálních etických pravidel politice</i> – etické standardy mají být nezávislé na politice	<i>Odmítání existence univerzálních etických pravidel</i> – etické hodnoty mohou být pouze relativní a musí být interpretovány v závislosti na současné politické situaci

(Zdroj: Drulák, P. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.s.55-56

Pšeja, P. Přehled teorií mezinár.vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinár.po.ústav, 2005. s.31)

Ve své kritice idealismu se Carr zaměřil „na jeho normativní a hodnotový charakter“⁶⁷ a tvrdil, že by mezinárodní politika měla studovat reálné jevy v mezinárodních vztazích a nezabývat se tím, co bude. Idealismus ve svých myšlenkách zcela opomíjí faktor moci, který Carr považuje za klíčovou složku mezinárodního prostředí. Jednotlivé státy jsou vedeny ke sledování svých mocenských zájmů, struktura moci v mezinárodním prostředí je těžko zvrátitelná, proto je lepší se jí přizpůsobit. Nejlepší zárukou pro zachování míru je pak rovnováha moci.

⁶⁷ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str.32

I přes svoji kritiku si Carr uvědomoval, že v politice je nutný realismus i utopismus, neboť „každé zdravé politické myšlení musí být založené jak na utopii (hodnotách), tak i na realitě (moci).“⁶⁸

Carr také odmítl představu o trvalých společných zájmech států, o kterou se podle něho opírala Společnost národů a poválečné versailleské uspořádání. Přesvědčení o společných zájmech je odrazem představy mocností, které ze stávající situace těží a nemají zájem něco měnit. Znevýhodněné státy v soudobém mezistátním uspořádání žádné společné zájmy nespátřují a žádají změnu.

4.1.2 Hans Morgenthau

Carr sice položil základy klasického realismu, ale za skutečného zakladatele realistické teorie a jejího nejvýznamnějšího představitele je považován politický teoretik Hans Morgenthau. Jeho dílo *Politika mezi národy* „vytváří základ školy realismu a je uznávána jako čítanka realismu.“⁶⁹

Hlavním Morgenthauovým cílem bylo vytvořit teorii mezinárodní politiky, jež by byla empiricky ověřitelná a vnášela by pořádek do různých jevů mezinárodní politiky. Jako základ své teorie politického realismu formuluje jeho šest základních principů.⁷⁰

- Politika je řízena objektivními pravidly, která mají své kořeny v lidské povaze. Lidská povaha se nemění, proto tyto zákony můžeme považovat za nadčasové i nadkulturní.
- Hlavním ukazatelem v otázce mezinárodních vztahů je koncept zájmů definovaný prostřednictvím moci. Státy podle realistických

---

⁶⁸ Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. Praha: Victoria Publishing, 1997. str. 342

⁶⁹ Pšaja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.str. 33

⁷⁰ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 58

předpokladů jednají jako racionální aktéři, i když tomu tak nemusí vždy být.

- Národní zájem je univerzálně platnou kategorií. Moc, povaha i formy státu se mohou měnit v čase, ale mocenský zájem zůstává stále stejný.
- Univerzální morální principy nemohou být použity při hodnocení chování států, vždy je nutné přihlídnout ke konkrétním okolnostem. Realismus je zastáncem politické etiky, která hodnotí politická jednání z hlediska jejich politických dopadů.
- Realismus odmítá ztotožňovat zahraničněpolitické cíle států s morálními zákony. Každý stát se snaží vydávat své zájmy a hodnoty za obecně platné. Neexistuje však žádná taková sada obecně platných principů, na základě kterých mohou státy tvrdit, co je dobré a co ne.
- Politika je autonomní sféra reality, musí být analyzována jako samostatná oblast s vlastními pravidly a hodnotami.

Morgenthau se také podrobně věnuje definici konceptu moci. Chápe ji jako „způsob kontroly člověka nad myšlením a jednáním ostatních“⁷¹, politickou mocí rozumí vzájemný vztah mezi těmi, kteří moc vykonávají a těmi, vůči nimž je vykonávána.

Morgenthau rozlišoval tři pojmy: moc, vliv a sílu. Vliv nemůžeme, na rozdíl od moci, použít k donucení. Sílu chápal ve smyslu fyzického násilí, vojenská síla je pak podle něj nejvýznamnějším faktorem politické moci státu.

Na příkladu nukleárních zbraní rozlišil moc na použitelnou a nepoužitelnou. Další dělení provedl z hlediska ospravedlnitelnosti. Legitimní moc je morálně nebo právně ospravedlnitelná, moc nelegitimní nikoli.

Při rozboru Morgenthauových myšlenek musíme zmínit také jeho pojetí národního zájmu. Národní zájem státu chápe jako shromažďování moci. Je

---

⁷¹ Pšejka, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str.34

objektivní, nemohou ho změnit ani představy jednotlivých představitelů státu. Sledování zájmu znamená pro státy dodržovat jasnou disciplínu. Pokud ji poruší a chovají se neracionálně, poškodí sami sebe. V mezinárodní politice se mísí různé národní zájmy, které jsou rozporné, neboť „zvýšení moci jednoho státu nutně znamená úbytek moci států ostatních.“⁷²

I přes tento fakt ale mezinárodní vztahy nepředstavují nepřetržitou válku, jako stabilizační prvek zde působí rovnováha moci. Státy se díky alianční politice brání nárůstu moci jiných států.

4.1.3 Další teoretici klasického realismu

Jedním z prvních realistů, který ovlivnil také Carrovy i Morgenthauovy myšlenky, byl americký teolog a myslitel **R e i n h o l d N i e b u h r**. Podle něj má každý člověk přirozenou vůli k životu. Ta posiluje jeho vůli k moci, která lidem ztěžuje chovat se morálně. Moc Niebuhr považuje za „*přirozenou součást konfliktů jedinců, národů, ras a sociálních tříd.*“⁷³ Přesto je nutné vnášet do mezinárodních vztahů morálku, spravedlnost a etiku, aby došlo k jejich zlepšení. Díky těmto myšlenkám bývá Niebuhr označován za zakladatele tzv. křesťanského realismu.

Mezi nejvýznamnější představitele realistické školy patří **G e o r g e K e n n a n**, který ve svých myšlenkách navazoval na Hanse Morgenthaua. Kennan přišel s konceptem zadržování. Cílem zahraniční politiky Spojených států po druhé světové válce mělo být vytvoření několika mocenských center, jež by pomohla omezit sovětskou moc a rozmach komunistického režimu. Tato centra by měla vzniknout v Evropě a Japonsku jakožto ve významných světových mocnostech. Jelikož po druhé světové války však ani Evropa ani Japonsko

---

⁷² Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 58

⁷³ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str.36

nedosahovaly úrovně světových mocností, Spojené státy by jim podle Kennana měly nabídnout masivní ekonomickou pomoc.

Kennan také odmítal používání morálních principů v mezinárodních vztazích, neboť to vede k tomu, že „*stát má tendenci klást si nejvyšší a neomezené cíle, například v podobě dominance nad celým světem.*“⁷⁴

Dalším realistou byl významný americký diplomat **Henry Kissinger**, který v letech 1973 – 1977 zastával úřad ministra zahraničí Spojených států. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Umění diplomacie*⁷⁵ a *Jaderné zbraně a americká zahraniční politika*.

Kissinger zdůrazňoval roli diplomacie v mezinárodním systému. Ta má sloužit především jako nástroj k udržování rovnováhy sil mezi jednotlivými státy. Udržuje stabilní mezinárodní systém a zajišťuje tak mezinárodní mír. V případě konfliktu je třeba pomocí různých dohod zajistit, aby válka byla pouze omezená a nevedla k úplnému zničení některého z aktérů.

Kissinger podporoval koncept deténte, jehož podstata spočívala v „*uvolňování vzájemných vztahů prostřednictvím lepší spolupráce se sovětským svazem.*“⁷⁶

Posledním myslitelem, kterého si v souvislosti s klasickým realismem zmíníme, je **Raymond Aron**. V šedesátých letech 20. století provedl typologii mezinárodních systémů na základě dvou kritérií – homogenity a polarity. V homogenním systému mají státy společné základní hodnoty, při řešení vzájemných sporů mohou využít vojenskou sílu, ale navzájem si uznávají právo na existenci. V heterogenním systému jsou státy rozděleny ideologií, nesdílí společné hodnoty. Ideologický střet se neodehrává pouze

---

⁷⁴ Druhá, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 37

⁷⁵ Kniha vyšla také v českém překladu (Kissinger, Henry. *Umění diplomacie*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1996.)

⁷⁶ Pšejka, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str.38

mezi státy, ale také uvnitř jednotlivých států. Díky tomu dochází nejen k destabilizaci samotných států, ale potažmo i mezinárodních vztahů.

Při své analýze polarity Aron využívá konceptu rovnováhy moci a rozlišuje mezi multipolárním a bipolárním uspořádáním. Za méně stabilní považuje bipolární systém, neboť „*stát má jasně definovaného nepřítele a konflikt nabývá totálního charakteru.*“⁷⁷

4.1.4 Neorealismus

Pavel Pšeja se v úvodu kapitoly o neorealismu zabývá otázkou, zda máme tento směr chápat jako odvětví realismu či jako zcela samostatný myšlenkový proud. Nakonec přichází s vysvětlením, že neorealismus můžeme chápat v dvojitě slova smyslu:⁷⁸

- a) v užším slova smyslu jako samostatný směr – zaměříme-li se na strukturalismus K. Waltze a jeho následovníky
- b) v širším slova smyslu – nebudeme brát v potaz jen K. Waltze, ale i jiné modifikace klasického realismu

Neorealismus má blízko jak ke klasickému realismu, tak ke scientismu. Z klasického realismu převzal myšlenku neměnné a násilné povahy mezinárodních vztahů nebo koncept mocenské rovnováhy, na základě scientistické kritiky realismu ze svých úvah vyřadil předpoklad o zkažené lidské přirozenosti.⁷⁹

Zakladatelem tohoto směru se v sedmdesátých letech 20. století stal díky knize *Teorie mezinárodní politiky* (1979) **Kenneth Waltz**.

---

⁷⁷ Druhá, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 66

⁷⁸ Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 64

⁷⁹ Druhá, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 61

Waltzova teorie se dívá na mezinárodní vztahy jako na jeden celek a zabývá se pouze otázkami týkajícími se tohoto celku, nikoliv problémy spojenými s mezinárodní politikou jednotlivých států. Z tohoto důvodu se tato teorie nazývá velkou teorií (grand theory). Základním pojmem je pojem struktura mezinárodních vztahů.

Tato struktura je anarchická (decentralizovaná). Nikdo nemá zajištěnou bezpečnost, každý stát se musí starat o své přežití sám. Státy spolupracují pouze ve chvíli, kdy se objeví společná hrozba. Ustoupí-li hrozba, zmizí i spolupráce. V takovém systému funguje tzv. logika mocenské rovnováhy. Dojde-li k výraznému posílení jednoho státu, ostatní státy vytvoří protialianci a nespolehají se na sliby silného státu, že jim neuškodí.

Důležitým prvkem je i rozložení moci v mezinárodním systému, které představuje klíčovou proměnnou.⁸⁰ Státy mezi sebou soupeří o moc, ale ne všechny jsou úspěšné. Oslabené státy zanikají, zatímco ty vítězné se stávají „hybateli a rozhodčími mezinárodních vztahů.“⁸¹

V souvislosti s otázkou moci Waltz rozlišuje dvě struktury uspořádání - strukturu bipolární a multipolární, přičemž bipolární uspořádání považuje za stabilnější. Jednak je přehlednější, ale především umožňuje snazší dohodu velmocí v otázkách mezinárodních vztahů. Nepředpokládá vznik unipolárního uspořádání, kde by veškerá moc byla soustředěna v jednom státě, neboť by to byl důkaz selhání mocenské rovnováhy.

Kromě Waltze si představíme ještě další tři neorealisty, kteří se významně zapsali do teorie mezinárodních vztahů.

Vedle Waltze je za předního představitele neorealismu považován **John Mearshmeier**, který po studené válce vypracoval koncept návratu do budoucnosti. Stejně jako Waltz i Mearshmeier je zastáncem logiky vyvažování

---

⁸⁰ Waisová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2. rozš. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2005. str. 76

⁸¹ Waisová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2. rozš. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2005. str. 76

moci. Bipolární systém po roce 1945 vytvářel stabilitu a řád, jeho rozpad pak znamená šíření nových problémů, jak např. šíření jaderných zbraní nebo složitou předvídatelnost vývoje mezinárodního prostředí.

Multipolarita vzniknuvší po roce 1989 díky konfliktům na Balkáně či v Perském zálivu ukázala, že válka je i nadále používaným prostředkem mezinárodní diplomacie. Mearshmeier kritizuje liberální koncept kolektivní bezpečnosti, který by měl zajistit stabilitu a bezpečnost. Nevěří v jeho funkčnost, poukazuje především na nezodpovědné chování států, kdy se každý členský stát „snaží nést co nejmenší náklady na operaci a přenést co nejvíce odpovědnosti na ostatní.“⁸² Podle něj by bylo jedním z řešení, jak stabilitu po roce 1989 udržet, opatrné šíření jaderných zbraní v Evropě, které by vedlo k posílení evropských mocností a mocenskému vyvažování jako v době studené války.

Druhým myslitelem je **R o b e r t G i l p i n**, který se snažil napravit Waltzův nedostatek a zapracovat do své teorie otázku dynamiky moci. Pokládá si otázku, „*jak a proč dochází ke změnám v rozložení moci.*“⁸³ Odpověď buduje pomocí neoklasické mikroekonomie. Na státy pohlíží jako na subjekty, které maximalizují své užítky prostřednictvím mocenské expanze. Sílu expanze můžeme měřit díky teritoriálnímu růstu. V této souvislosti Gilpin definuje pojmy mezní užitek a mezní náklady expanze⁸⁴. Dochází k závěru, že „*velmoc*

---

⁸² Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.str. 68

⁸³ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.str. 67

⁸⁴ V rámci ekonomie můžeme mezní užitek vysvětlit jako úroveň štěstí či uspokojení, kterého se člověku dostává s ohledem na jeho životní situaci. Užitek je měřítkem blahobytu.Konečným cílem všeho jednání, soukromého a veřejného. Mezní náklad je zvětšení celkových nákladů vyvolané výrobou dodatečné jednotky – Mankiw tento pojem vysvětluje na příkladu firmy vyrábějící limonády (Mankiw N. Gregory. Zásady ekonomie.1.vyd. Praha: Grada, 1999. str. 426 a 281). Expanduje-li stát, musí do tohoto nového území investovat nějaké finanční prostředky, ale také očekává, že mu to přinese nějaký užitek.

*bude expandovat, dokud se mezní náklady expanze nevyrovnají jejímu meznímu užítku.*⁸⁵

Druhým důvodem změny moci Gilpin spatřuje ve změně technologie, která se promítá do struktury nákladů a užitků.

K neorealistům řadíme také **S t e p h e n a W a l t a**, který se vyjadřuje k Waltzově teorii vyvažování.⁸⁶ Považuje tuto strategii za výhodnou, neboť vytvořená aliance zbrzdí agresora. Zároveň ale vymezuje podmínky, kdy se stát může chovat opačně a podnitit tak agresivitu hrozícího státu. Jedná se o tyto situace:⁸⁷

- stát nemůže vytvořit alianci – buď je slabý a nepředstavuje tak pro ostatní státy výhodného aliančního partnera, nebo žádného spojence nemá
- čelí téměř jisté porážce

Walt také přišel s konceptem rovnováhy hrozeb. Podle něj nemusí být každý mocenský nárůst státu ostatními vnímán jako hrozba, záleží i na úmyslech, ideologii a geografickém postavení státu.

V devadesátých letech se začíná hovořit o rozpadu neorealismu na dvě větve: ofenzivní neorealismus (strukturální neorealisté v čele s Waltzem) a defenzivní neorealismus (autoři zdůrazňující ekonomický aspekt neorealismu – př. Gilpin).

Hovoříme-li o neorealismu, musíme zmínit pojem **neoneodebata**. Jedná se o jakési sblížení se neorealistickeých a neoliberálních teorií v osmdesátých letech 20. století, kdy se začaly hledat sporné a shodné body těchto dvou teorií.

---

⁸⁵ Pšejka, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 67

⁸⁶ Waltz tvrdí, že v anarchickém systému bude v případě hrozby stát hledat spojence a tímto způsobem bude tak hrozbu vyvažovat. Nebude se snažit o dohodu se státem, jenž ho ohrožuje.

⁸⁷ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. str. 68

4. 1. 5 Anglická škola

Z klasického realismu vystupují umírnění realisté, představitelé tzv. anglické školy. Název vznikl z faktu, že většina stoupců této školy pracovala v Anglii. A to i přes to, že jejich rodištěm byl jiný stát.

Všichni zástupci anglické školy se zabývali pěti otázkami:⁸⁸

- a) umístění systému států v čase a prostoru – **A d a m W a t s o n** dospěl k názoru, že vztahy mezi kolektivy lidí v jakémkoli čase je možno „nalézt na kontinuu sahajícím od nezávislých přes hegemonické a od vztahů typu *dominia po imperiální*.“⁸⁹ Jsou-li vztahy mezi suverénními státy převážně nezávislé, existuje systém států. Imperiální vztahy jsou vztahy, které jsou odstupňovány kolem jednoho centra.
- b) rozdíl mezi systémem států a společností států (nebo také mezinárodní společenství) – odpověď můžeme najít v díle jednoho z předních představitelů anglické školy **H e d l e y h o B u l l a**. Podle něj vznikne systém států ve chvíli, když dva nebo více států vzájemně ovlivňují svá rozhodnutí a jsou spolu natolik v kontaktu, že je to nutí chovat se jako částí celku. Společnost států vytváří nějaká skupina států, která si je vědoma společných zájmů a hodnot. Státy v takovém společenství považují za závazný určitý soubor pravidel, který upřesňuje vztahy jednoho ke druhým.
- c) předpoklad, že soubor společných pravidel „*může být rozšiřován, aby umožnil pluralitní, a nakonec snad i solidární, mezinárodní společnost*.“⁹⁰ – myslitelé z anglické školy se zapojili do debaty, jejímž tématem se stal skutečný rozsah moderní mezinárodní společnosti a otázka její plurality (zda je pluralitní, případně do jaké míry).

---

⁸⁸ Neumann Iver B., Wæver Ole. Budoucnost mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 48 - 51

⁸⁹ Tamtéž, str. 48

⁹⁰ Neumann Iver B., Wæver Ole. Budoucnost mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005.str. 50

- d) tři tradice mezinárodní politiky- tuto problematiku rozvedeme pomocí myšlenek **M a r t i n a W i g h t a**. Ten tvrdil, že zatímco politická teorie je velmi dobře propracovaná, na úrovni mezinárodních vztahů žádný podobně ucelený soubor prací neexistuje. Pochyboval o tom, že by se povedlo podobnou teorii na mezistátní úrovni vytvořit. Aby se objasnili schémata politiky a myšlení, navrhoval používat taxonomii, která se skládá ze tří tradic myšlení: realistického, racionalistického a revolucionistického.
- e) pojem řádu a spravedlnosti v mezinárodních vztazích – podle již zmíněného H. Bulla je spravedlnost složkou řádu, nelze je tedy od sebe oddělit a tudíž ani považovat za protiklady.

Během výkladu jsme si již představili nejvýznamnější zástupce anglické školy, pro úplnost ještě doplníme díla dvou z nich. Martin Wight je autorem knihy *Mocenská politika* (1978), ve které zkoumal „praxi realistické mocenské politiky v moderní evropské společnosti.“⁹¹ Hedley Bull v díle *Anarchická společnost: studie uspořádání světové politiky* (1977) analyzoval povahu a fungování celého systému mezinárodní politiky.

4.1.6 Geopolitika⁹²

Německou a anglosaskou geopolitiku můžeme považovat za odvětví realismu.⁹³ Významným představitelem tohoto směru byl **N i c h o l a s S p y k m a n**, který ve čtyřicátých letech 20. století přišel s koncepcí rimland. Mezinárodní vztahy Spykman chápe jako střet pozemní a námořní moci.

---

⁹¹ Pšejka, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 38

⁹² Geopolitika je teorie, která studuje zákonitosti vlivu zemského povrchu na politiku států.

⁹³ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 65

Pozornost ale rovněž obrací ke vzdušné síle a prostoru Antarktidy, kde se střetávají hlavní mocenská centra.

Spykmanovi myšlenky rozvíjí v padesátých letech **Alexander de Seversky**, který kontrolu Antarktidy a vzdušného prostoru považuje za hlavní úkoly americké zahraniční politiky.

Za nejvýznamnějšího představitele geopolitiky považujeme **Karla Haushofera**. Ten navazuje na Ratzelovy představy o státu jako živém a rozvíjejícím se organismu, který potřebuje životní prostor. Za životaschopné však považuje pouze čtyři státy – Německo, Rusko, Japonsko a USA. Každý z nich ovládne tzv. panregion (např. Německo ovládne oblast střední a západní Evropy, ale také Afriku a Blízký východ). Svět je tedy rozdělen do soběstačných severo–jižních panregionů, které ovládají mocnosti severu. Haushoferova geopolitika byla v mezinárodních teoriích dominantní především před druhou světovou válkou a „*do určité míry poskytovala argumenty legitimizující nacistickou expanzi.*“⁹⁴

4.1 Liberalismus

Liberalismus je jako myšlenkový směr konkrétně jen velice těžko vymežitelný, neboť mívá „*hodně rozdílnými a mnohdy protichůdnými směry.*“⁹⁵

I přes výše zmíněnou komplikaci lze najít několik jednotících prvků liberálních konceptů:⁹⁶

- důraz na svobodu – liberalismus usiluje o maximální svobodu a vzájemnou rovnost lidí

---

⁹⁴ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 64

⁹⁵ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str.44

⁹⁶ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 72 - 73

Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 44 - 45

- preference kapitalismu před jinými způsoby řízení hospodářství - lidé by měli být oceňováni podle svého talentu a úsilí, nikoliv na základě sociálního statusu.
- víra v pokrok a oceňování procesu modernizace – dochází-li k pokroku v technologické oblasti, lze podle liberalismu předpokládat i vývoj celé lidské společnosti

V rámci teorie mezinárodních vztahů můžeme definovat následující společné znaky liberálních teorií:

- přesvědčení o možnosti trvalého míru a spolupráce v mezinárodních vztazích (tj. výše zmíněná víra v pokrok)
- důraz na instituce a přesvědčení o jejich nezastupitelné roli ve spolupráci mezi státy
- zpochybnění role státu jako jediného aktéra mezinárodních vztahů – liberalistické teorie zdůrazňují roli mezinárodních institucí, subjektů uvnitř států, firem i samotných jednotlivců. Tímto postojem liberálové stírají rozdíl mezi vnitřní a zahraniční politikou státu.

Než se dostaneme ke konkrétním autorům, musíme zmínit ještě jeden důležitý fakt. Petr Drulák ve své knize neuvádí pojem liberalismus, ale liberálně-idealistická tradice. Na tomto místě se proto zastavíme právě u pojmu idealismus a pokusíme se vysvětlit jeho význam.

Pojem idealismus bývá pojímán několika způsoby. Petr Drulák idealismus nepovažuje za samostatný směr, ale říká, že je to pouze jakási nálepka, kterou realisté dali těm myslitelům, kteří mají naivní a zkreslené představy o mezinárodních vztazích⁹⁷. Liberalismus pak představuje jako liberální idealismus a označuje ho za „zbytkovou kategorii“, neboť nemůžeme najít moc společných znaků u přístupů patřících pod tuto hlavičku. Ve čtenáři jeho

---

⁹⁷ Drulák, Petr: Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str.72

publikace tato slova mohou vyvolat dojem, že měřítkem při tvorbě této kapitoly tak byla pouze naivita v názorech autorů na mezinárodní vztahy a dění ve světě.

Pavel Pšeja přichází z dalšími dvěma významy idealismu. Buď se idealismem označuje celý liberalismus pro své utopické myšlenky nebo je tímto pojmem označován pouze meziválečný liberalismus (tímto způsobem idealismus pojímá i sám Pšeja).

Závěrem dodejme ještě jednu poznámku.. Idealismus může být nahrazován také slovem utopismus, jak to učinil např. E.H. Carr v případě meziválečného idealismu.

4.2.1 Norman Angell

K nejvlivnějším myslitelům v oboru mezinárodních vztahů patřil před druhou světovou válkou Norman Angell, jenž svoje myšlenky shrnul do díla *Velká iluze*.

Za základ mezinárodních vztahů pokládá svobodu mezinárodního obchodu a investic. Rozvíjí koncept vzájemné závislosti (interdependence). Podle něj dochází k propojování ekonomik hlavních mocností, což znemožňuje jakýchkoliv ozbrojený konflikt mezi nimi. Je přesvědčen o tom, že válka nemůže přinést nějaké materiální výhody. Opačný postoj nazývá velkou iluzí.

Angell „ztotožňuje racionalitu s ekonomickou logikou.“⁹⁸ Podle něj není útočná válka racionální, neboť prostřednictvím mezinárodního obchodu a investic lze ze zdrojů jiných států profitovat mnohem efektivněji než pomocí jejich vojenské okupace. Angell tento způsob dosažení míru přirovnával ke člunu, který pluje na rozbouřeném moři a snaží se dostat ke břehu. Bude-li tato snaha úspěšná, „plně závisí na ochotě a schopnosti jeho posádky spolupracovat.“⁹⁹

---

⁹⁸ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. str. 74

⁹⁹ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 49

Ve svých idejích se Angell opírá o filosofii dějin, podle které mají lidské dějiny jasný směr – snižuje se násilí a zároveň se zvyšuje efektivita v meziskupinových vztazích. Tomuto trendu odpovídá i vývoj mezinárodních vztahů. Na počátku byla impéria udržovaná vojenskou silou, v současné době se již však jedná o „*system rovnoprávných států bohatnoucích ze vzájemného obchodu.*“¹⁰⁰

Angell se také dostává ke kritice států, které se ve snaze ospravedlnit svoji vojenskou expanzi odvolávají na ideologii nacionalismu. Tento postoj nazývá falešnou představou a iluzí. V boji proti takovýmto iluzím přikládá rozhodující význam informování veřejnosti, ale také výchově a vzdělávání. Seznámí-li se veřejnost s jeho argumenty, bude to znamenat ukončení válek.

4.2.2 David Mitrany

Britský myslitel David Mitrany je autorem teorie funkcionalismu, jež výrazným způsobem ovlivnila poválečné liberální myšlení.

Ve svých teoriích se opírá o některé tradiční liberální argumenty (vzájemná závislost, významný vliv mezinárodních institucí, uznání jiných aktérů mezinárodních vztahů..), ale zároveň zpochybňuje samoregulační schopnosti trhu. Proto je zastáncem ekonomického plánování.

Podle Mitranyho vede cesta k míru přes „*postupné dobrovolné a kooperativní propojování států v různých oblastech*“¹⁰¹ Mezinárodní kooperace musí probíhat prostřednictvím projektů řešících ryze praktické problémy (např. plavební režim na řekách protékajících více státy nebo spolupráce v oblasti telekomunikace apod.) Mitrany předpokládá, že i na mezinárodní úrovni musí řešení těchto problémů zůstat v rukou odborníků, neboť jen ti jsou schopni

---

¹⁰⁰ Druhlák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str 74

¹⁰¹ Waisová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005.str. 84

objektivně analyzovat situaci a nabídnout optimální řešení. Na tomto základě pak mohou vzniknout specializované mezinárodní organizace (bez účasti politiků a diplomatů).

V souvislosti s mezinárodní spoluprací Mitrany zavedl pojem větvení. Úspěšná spolupráce států v jedné technické oblasti „*může povzbudit expanzi spolupráce do ostatních oblastí.*“¹⁰² Na základě větvení se časem vytvoří síť technokracie, která bude ovlivňovat životně důležité aktivity státu. Toto těsné sepjetí států znemožní válku, neboť poškozením jiného státu by stát ublížil především sám sobě.

4.2.3 Robert Keohane

O zařazení Roberta Keohana do systému teorií mezinárodních vztahů se vedly dlouhé diskuse, nakonec však hodně badatelů usoudilo, že je skutečně liberálním teoretikem.¹⁰³

Keohane na sebe upozornil již v sedmdesátých letech 20. století, kdy spolu s **J o s e p h e m N y e e m** nově rozpracoval klasické liberální koncepty. Ve svých myšlenkách vycházejí z názoru, že realismus selhal při charakteristice vztahů v rámci západního bloku – vojenská síla ani rivalita zde nehrají tak významnou roli, jak předpokládal. Keohan s Nyeem navrhuji teorii středního dosahu, která tuto oblast dokáže popsat lépe než realismus. V této teorii jsou klíčové pojmy transnacionální vztahy a vzájemná závislost.

Transnacionální (nadmárodní) vztahy jsou mezinárodní vztahy kterých se účastní jiní aktéři než stát (firmy, mezinárodní korporace, nevládní organizace, občané). Rozvoj těchto vztahů vede ke stírání rozdílů mezi zahraniční a vnitřní politikou Stát přestává být dominantním aktérem v rámci mezinárodních

---

¹⁰² Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. Praha: Victoria Publishing, 1997. str. 366

¹⁰³ Neumann Iver B., Wæver Ole. Budoucnost mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005.str.126

vztahů, „je konfrontován s novými úkoly a současně ztrácí kontrolu, která by mu umožnila tyto úkoly řešit.“¹⁰⁴

S transnacionálními vztahy souvisí i transvládní vztahy. Jedná se o neoficiální spolupráci určitých částí vládních aparátů různých států (např. jednání ministrů financí), která probíhá mimo kontrolu vlád. Tyto vztahy dokazují, že každý aktér ve státě si je schopen sám hledat zahraniční spojení.

Díky transnacionálním a transvládním vztahům jsou však státy na sobě stále více závislé. Podle Keohana a Nyea jde o asymetrickou závislost, kdy „se míry závislosti různých států odlišují.“¹⁰⁵ Zde se dostávají do polemiky s realismem, který chápe vzájemnou závislost jako zranitelnost, státy se jí tudíž snaží vyhnout. Keohan s Nyeem proto zavádějí koncept nákladů vzájemné závislosti. Východisko ke snížení těchto nákladů v asymetrických podmínkách vidí v politické integraci, ale zároveň varují před přílišným optimismem, neboť „integrace může mít nepříznivé distribuční důsledky nebo nechtěné sociální a kulturní důsledky na společnost.“¹⁰⁶

V osmdesátých letech se Keohane zásadním způsobem podílí na vzniku neoliberalismu, jehož základ tvoří funkční teorie režimů. I zde se dostává do dialogu s realistickou tradicí. Přijímá její základní východiska jako předpoklad anarchie nebo chápání státu jako racionálně jednajícího aktéra. Poukazuje však na selhání realismu v případě otázky týkající se intenzivní a dlouhodobé spolupráce mezi státy.

Pilíř funkční teorie režimů tvoří Keohanův názor, že místem mezinárodní spolupráce jsou mezinárodní režimy. Ty definuje jako „vládami vytvořená uspořádání mající za cíl regulovat a kontrolovat transnacionální a mezistátní

---

¹⁰⁴ Druhlák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 77

¹⁰⁵ Druhlák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001 str. 77

¹⁰⁶ Neumann Iver B., Wæver Ole. Budoucnost mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 106

vztahy.“¹⁰⁷ Režimy sdílejí společné normy, pravidla, která upravují jejich chování v dané oblasti mezinárodních vztahů (např. režim států vyvázejících ropu).

Režimy vznikají dvěma způsoby:

- a) na hegemonickém základě – hegemon předepíše určitá pravidla a dbá na jejich dodržování
- b) na základě reciprocity – režim vzniká mezi srovnatelnými státy

Existence režimů má několik výhod. Jednak snižují nejistotu v rámci mezinárodních vztahů, neboť vytvářejí pravidla a sledují jejich dodržování, ale také snižují transakční náklady spojené s vyjednáváním vzájemné spolupráce.

Dalším neopomenutelným znakem režimů je jejich stabilita. Režimy přetrvávají i ve chvíli, kdy se změní podmínky, jež vedly k jejich vzniku. Jejich fungování s sebou nese výrazné náklady států, proto je při změně vnějších podmínek jednodušší upravit stávající režimy než zakládat nové. Druhým důvodem je fakt, že účastnické státy si uvědomují, jaké výhody jim z dlouhodobého hlediska přinese spolupráce s jinými státy.

Mezinárodní režimy Keohane zahrnuje i do své institucionalistické teorie. Rozlišuje celkem tři formy institucí:¹⁰⁸

- a) formální či napříč státy působící nevládní organizace – mají určitý cíl, formální byrokratickou strukturu založenou na jasně definovaných dohodách
- b) mezinárodní režimy – jsou založeny na pravidlech, jež se týkají určitého souboru otázek, na kterých se státy dohodly
- c) konvence – nejvíce neformální typ mezinárodních institucí, jsou pouze dočasné, předcházejí režimům a formálním mezinárodním

---

¹⁰⁷ Neumann Iver B., Wæver Ole. *Budoucnost mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 110

¹⁰⁸ Neumann Iver B., Wæver Ole. *Budoucnost mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 118

organizacím. Bývají založeny na „*implicitních pravidlech a ujednání, která utvářejí očekávání jejich aktérů.*“¹⁰⁹

V mnoha ohledech se popisovaný institucionalismus posunul směrem k neorealismu, proto bývá některými autory označován jako neoliberalní institucionalismus.

4.2.4 Další myslitelé

V této kapitole si představíme několik dalších významných liberálních myslitelů. Zmíníme předválečné idealisty, federalisty, teoretiky evropské integrace, ale také zástupce teorie rozhodování státu, koncepce demokratického míru a výzkumu míru.

Jako prvního představíme **Alfreda Zimmerna**, který byl prvním profesorem mezinárodních vztahů na katedře v Aberystwythu. Ve svém díle *Společnost národů a vláda práva* z roku 1935 se věnoval Společnosti národů, jež měla podle něj vést k vytvoření systému kolektivní bezpečnosti. Největší naději však viděl ve výchově nových generací, která má v konečném důsledku znamenat morální reformu mezinárodních vztahů. Naopak pochyboval o pozitivním vlivu vzájemné závislosti mezi státy.

Jedním ze stěžejních děl světového federalismu se stala kniha **Emeryho Reevese** *Anatomie míru* (1945). Reeves je přesvědčen, že válka mezi suverénními státy je nevyhnutelným jevem, neboť „*představuje poslední východisko řešení sporů v systému postrádajícím nadřazenou autoritu.*“¹¹⁰ Díky válce je třeba neustále mobilizovat dostupné zdroje na ochranu před ostatními, což vede k totalitarizaci jednotlivých států. Reeves proto navrhuje

---

¹⁰⁹ Neumann Iver B., Wæver Ole. *Budoucnost mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 118

¹¹⁰ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 80

zrušit systém suverénních států a vytvořit světovou vládu. K tomuto kroku má dopomoci veřejné mínění, které musí vyvíjet na vlády ve svých zemích neustálý tlak a přinutit je ke vstupu do federace.

Funkcionalismu D. Mitranyho se svými myšlenkami přibližoval **K a r e l D e u t s c h e**¹¹¹, jehož pojetí bývá někdy označováno jako transakcionalismus.¹¹² Jak již z názvu vyplývá, Deutsch se soustředí na transakce mezi státy. Očekává, že právě mezinárodní transakce přispějí k míru a spolupráci. Lidé sami si postupně uvědomují výhodu transakcí, což vede k podnícení jejich intenzity. Právě hustota transakcí a percepce aktérů jsou základními ukazateli, prostřednictvím kterých můžeme měřit stupeň dosažené integrace mezi státy.

Samotnou integraci Deutsch pojímá jako budování bezpečnostního společenství, ve kterém se spory řeší bez použití síly prostřednictvím daných postupů. Vytváření tohoto společenství má tři stupně¹¹³:

- a) společenství bez válek – při řešení vzájemných sporů dochází k odstranění síly
- b) pluralistické společenství (např. NATO) – v podobných společenstvích vznikají instituce, které řeší společné problémy
- c) amalgamované společenství (např. USA) – z několika institucí se vytváří jedna, výsledkem je kompaktní celek spravovaný jednou vládou, kterou uznávají všichni obyvatelé

V padesátých letech 20. století vzniká neofunkcionalismus, který zkoumal evropský integrační proces a „*snažil se vysvětlit, proč dochází ke spolupráci mezi státy a jakým směrem by se měla tato spolupráce ubírat.*“¹¹⁴

---

¹¹¹ V roce 1971 vyšla v českém překladu kniha Nervy vlády, ve které se Deutsch zabývá procesem politického rozhodování. (Deutsch, W. Karl. Nervy vlády. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1971)

¹¹² Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 81

¹¹³ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 81

¹¹⁴ Waisová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. str. 85

Hlavním představitelem neofunkcionalismu se stal **E r n s t H a a s e**. Podle Haaseho jsou hlavními aktéry evropské integrace národní politické elity a tzv. supranacionální aktéři.

Mezi zmíněné elity patří představitelé podnikatelských svazů, odborů, vysokí úředníci a politikové. Jejich vnímání, očekávání a rozhodnutí je směrodatné pro celý proces integrace. Supranacionálními aktéry Haase míní takové aktéry, na které stát přenáší v určitých oblastech pravomoc rozhodování (např. Evropský soudní dvůr).

K funkcionalistickému pojmu větvení neofunkcionalisté zavádějí pojem přelévání.¹¹⁵ Definují ho jako funkční tlak integrace ekonomických sektorů na politickou sféru, v „jejímž důsledku by pak docházelo ke graduálnímu provázání národních ekonomik.“¹¹⁶ K přelévání dojde ve chvíli, kdy se elity přesvědčí o tom, že jim integrace do nových oblastí přinese výhody. Při tomto procesu by měli hrát hlavní roli supranacionální aktéři, kteří si díky neustálé integraci posilují své postavení.

Důraz na vnitřní uspořádání státu můžeme spatřovat u dalšího liberálního autora **G r a h a m a A l l i s o n a**, který své texty publikoval od 70. let 20. století. Vychází z faktu, že většina teorií pohlíží na stát jako na racionálně jednajícího aktéra, jehož cílem je maximalizovat svůj užitek. Podle Allisona je tento předpoklad správný, ale neplatí vždy. Navrhuje proto dva alternativní modely – organizační a byrokratický.

Organizační model vychází z poznatku, že stát je složitý administrativní aparát fungující podle předem daných pravidel. Veškeré procedury „odrážejí minulou zkušenost státního aparátu“¹¹⁷, a proto v běžných situacích velmi dobře slouží. Objeví-li se však nová situace, se kterou stát nemá zkušenost, nastává problém. Stát se nemůže chovat racionálně, může udělat pouze to, co

---

¹¹⁵ Oskar Krejčí uvádí v Knize Mezinárodní politika pojem „přetékání“.

¹¹⁶ Waisová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. str. 85

¹¹⁷ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. str. 83

mu dovolují již zavedené procedury. Změna procedur je možná, ale „*může se jednat pouze o změnu dílčí a postupnou, neboť radikální změny by do aparátu vnesly chaos.*“¹¹⁸

Byrokratický model poukazuje na skutečnost, že rozhodnutí státu je záležitostí dohody několika institucí, nikoliv pouze jednoho subjektu. Každá z těchto institucí chce do konečného rozhodnutí prosadit alespoň část svých vlastních zájmů. Finální rozhodnutí státu proto nevychází z racionální úvahy, ale z kompromisu dílčích cílů.

Důraz na vnitřní uspořádání státu klade i teorie demokratického míru, jejímiž předními představiteli jsou **Michael Doyle** a **Francis Fukuyama**. Podle těchto teoretiků existuje úzká souvislost mezi demokratickým uspořádáním státu a jeho vnější agresivitou. Téměř s jistotou lze říci, že dva demokratické státy proti sobě nepovedou válku. Doyle své tvrzení zdůvodňuje neexistencí dostatečného množství protipříkladů, tj. příkladů, kdy mezi sebou dva demokratické státy vedly válku.

Fukuyama rozděluje ve své knize *Konec dějin a poslední člověk*¹¹⁹ (1993) lidskou duši na tři části: část toužící, uvažující a myslící (rozum) a thymos (můžeme ji také označit jako sebeúcta).¹²⁰ Nejlepší režim je pak dle Fukuyami ten, který dokáže nejlépe uspokojit všechny tři části duše najednou. Takovým režimem je liberální demokracie.¹²¹ Na otázku, proč zrovna liberální demokracie, odpovíme velice snadno. Protože liberální státy jsou mírumilovné a nepouštějí se do velkých ozbrojených konfliktů.

---

¹¹⁸ Druhá, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001 str. 83

¹¹⁹ V České republice ještě vyšla v roce 2006 kniha Velký rozvrat: lidská přirozenost a rekonstrukce společenského řádu (Praha: Academia, 2006)

¹²⁰ Fukuyama, Francis. Konec dějin a poslední člověk. 1.vyd. Praha: Rybka Publisher, 2002. str. 168 - 169

¹²¹ Fukuyama, Francis. Konec dějin a poslední člověk. 1.vyd. Praha: Rybka Publisher, 2002. str. 317

Od šedesátých let 20. století se rozvíjí výzkum míru. Základním problémem je otázka, jaké jsou překážky mezinárodní míru, kde se nacházejí a jakým způsobem je lze odstranit. Podle způsobu odpovědi se v rámci výzkumu míru vymezily dvě skupiny přístupů:¹²²

- psychologizující přístupy – příčinou konfliktů je nedorozumění nebo chybné vnímání subjektů. Všechny jednající strany mají být podle tohoto přístupu o daném problému co nejlépe informovány a mají mít také možnost svá rozhodnutí přehodnotit.
- přístupy hledající souvislost mezi násilím a sociální strukturou – násilí je výsledkem určitého typu vztahů mezi jednotlivci a skupinami. Struktury, které vedou k válce, jsou jak uvnitř státu, tak na mezinárodní úrovni.

Koncept strukturálního násilí vypracoval norský teoretik **Johan Galtung**. Násilí podle něj nemá konkrétního pachatele, ale jeho původ najdeme ve struktuře, konkrétně v rozdělení zdrojů mezi jednotlivci a skupinami. Trvalý mír nastane ve chvíli, dojde-li ke spravedlivějšímu rozdělení všech zdrojů.

4.3 Scientismus

Scientismus se zabývá především způsoby a metodami, kterými můžeme mezinárodní vztahy zkoumat. Vychází z předpokladu, že postupy přírodních věd mohou být s mírnými úpravami použity i při zkoumání mezinárodních vztahů. Zaměřuje se především na ty postupy, které již byly v nějakých oblastech sociálních věd (sociologie, ekonomie, psychologie...) využity.

Obecně můžeme vymezit několik základních rysů scientismu¹²³:

- možnost objektivního pozorování – na rozdíl od subjektivního pozorování výsledek objektivního pozorování nezávisí na pozorovateli.

---

¹²² Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 85

¹²³ Drulák Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, str. 89 - 90

Na jeho základě jsou shromažďována data, prostřednictvím kterých jsou pak teorie testovány.

- matematizace mezinárodních vztahů – tento charakteristický postoj scientistů vychází z inspirace přírodními vědami, které předpokládají matematizovatelnost přírody. Aplikace těchto věd na mezinárodní vztahy tudíž vede také k jejich matematizaci.
- požadavek testovatelnosti teorií – scientisté požadují, aby každá teorie určila své předpoklady a závěry, které by se daly testovat. Musí být přesně definované podmínky, za kterých je teorie platná a za kterých nikoliv.
- snaha ukázat mezinárodní vztahy v jejich reálné podobě – scientisté chtějí ukázat realitu takovou, jaká skutečně je a k tomu se snaží najít vhodné metody.

4.3.1 Morton Kaplan

Morton Kaplan je jedním z nejvýznamnějších propagátorů scientismu. Ve svém díle *System a proces v mezinárodní politice (1957)* se snažil zformulovat vědecký pohled na mezinárodní vztahy. Vědecká teorie má najít takové prostředky, s „jejichž pomocí bude možné vytrhnout data o mezinárodních vztazích z jejich historického a biografického kontextu a převést je do koherentní soustavy nadčasových výroků.“¹²⁴

Kaplan svoji teorii rozděluje do čtyř částí, za nejdůležitější můžeme dle Druláka považovat dvě témata: systémovou teorii a teorii her. Právě tyto různorodé koncepty mezinárodních vztahů budou předmětem rozboru v následujících dvou kapitolách.

---

¹²⁴ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. str 90

4.3.1.1. Systémová teorie

Kaplan přichází z definicí šesti různých systémových uspořádání v rámci mezinárodních vztahů¹²⁵:

- mocenská rovnováha
- volná bipolarita
- těsná bipolarita
- univerzální systém
- hierarchický systém
- systém s všeobecným vetem

První dva systémy v historii skutečně existovaly, zbylé čtyři modely jsou pouze představou možného budoucího uspořádání mezinárodních vztahů.

- systém mocenské rovnováhy – jedná se o systém minimálně pěti stejně důležitých států, který funguje podle několika určených pravidel¹²⁶
  - Systém nutí státy zvyšovat své kapacity a vždy preferovat diplomacii před bojem.
  - Lepší je bojovat než přijít o možnost zvýšit své kapacity.
  - Je lepší skončit s bojem než odstranit důležitého aktéra.
  - Stát se musí vzepřít státu nebo koalici, která chce získat nadvládu v systému.
  - Systém nutí aktéry podporovat nadstátní organizační principy.
  - Poražený stát by se měl začlenit zpět do systému jako přijatelný partner, nebo by se měl takovým přijatelným partnerem stát stát, jež nebyl dříve důležitý.

---

¹²⁵ Později Kaplan svoji teorii ještě rozšířil o další možné systémy, v této práci si však podrobněji přiblížíme pouze těchto šest základních.

¹²⁶ Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. Praha: Victoria Publishing, 1997. str. 392

- volný bipolární systém – v tomto systému jsou kromě států zakotveny ještě bloky a univerzální aktér (např. OSN). V čele každého bloku stojí jeden stát – pól. Bloky se snaží navzájem zničit, proto je toto uspořádání podle Kaplana velmi nestabilní. Další aktéři nejsou natolik silní, aby vzniklý konflikt zásadním způsobem ovlivnily.
- těsný bipolární systém – na rozdíl od volného bipolárního systému v tomto systému nefigurují neúčastněné státy ani univerzální organizace nebo nemají žádnou důležitou úlohu. Jedním ze způsobů vzniku tohoto systému je posílení bloků volného bipolárního systému.
- univerzální systém – dochází zde k „*integraci důležitých aktivit států na globální úrovni*“,¹²⁷ státy se chovají solidárně a k vyřizování vzájemných sporů nepoužívají sílu.
- hierarchický systém – není postaven na suverénních státech, je podobný spíše uspořádání v rámci jednoho globálního státu. Může vzniknout autoritativně – neustálým se rozpínáním jednoho z bloků, který neustále posiluje svoji moc. Tento systém Kaplan považuje za nejstabilnější ze všech šesti jmenovaných.
- systém s všeobecným vetem – je naopak nejméně stabilním systémem. Vzniká ve chvíli, kdy je každý aktér schopný zničit jiného aktéra (např. v důsledku rozšíření jaderných zbraní).

Každý z výše uvedených systému je definován pomocí šesti¹²⁸ základních proměnných¹²⁹:

- základními pravidly
- pravidly přeměny
- parametry stability

¹²⁷ Druhlák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str 93

¹²⁸ Oskar Krejčí uvádí v knize Mezinárodní politika pět proměnných: základní pravidla, pravidla změny, proměnné vymezující aktéra, proměnné kapacit a informační proměnné.

¹²⁹ Druhlák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 91

- aktéry (státy, bloky, univerzální aktéři)
- schopnostmi aktérů (např. vojenská síla)
- informovaností aktérů

Každý systém je rovnovážný díky poměru jednotlivých proměnných. Dojde-li ke změně poměru, systém se vychýlí z rovnováhy. Kaplan poté popisuje dvě možná východiska. Buď se systém vrátí do původního rovnovážného stavu nebo dojde k celkové změně v systému. Tato změna je trvalá. I přes to, že faktory zapříčiňující narušení rovnováhy, zmizí, návrat do výchozího stavu není možný.

4.3.1.2. Teorie her¹³⁰

Tento přístup k mezinárodním vztahům vychází z několika předpokladů. Každý stát je racionální aktér, který si stanovuje své cíle. Při střetu s dalšími státy volí takové strategie, aby těchto cílů dosáhl. Zároveň je schopen určit, které ze situací jsou pro něj výhodnější (a tudíž je bude upřednostňovat), a které méně výhodné. Jak ve své knize zmiňují Hollis a Smith, každý stát si dokáže spočítat očekávaný užitek jednání.¹³¹ K rozhodnutí, jakou strategii zvolí, stát potřebuje také informace o rozhodnutích svých soupeřů.

Jednotlivé hry jsou dány třemi prvky: počtem hráčů, počtem strategií jednotlivých hráčů a jejich preferencemi.¹³² V každé hře se tato metoda snaží také najít rovnovážný bod – jedná se o situaci, kdy žádný stát nemá důvod měnit svoji strategii, nemění-li ji nikdo z ostatních hráčů.

¹³⁰ Teorie her není jen významnou metodou v rámci teorie mezinárodních vztahů, ale v sociálních vědách obecně. S jejím popisem se můžeme setkat také v různých učebnicích ekonomie. Např. Mankiw definuje teorii her jako studium lidského chování ve strategických situacích. Strategickými situacemi myslí takové situace, ve kterých všichni aktéři musí brát ohled na to, jak budou na jejich jednání reagovat ostatní. Za jednu z nejdůležitějších teorií Mankiw považuje hru vězňovo dilema. Uvádí tři konkrétní příklady: závody ve zbrojení mezi USA a SSSR, otázku reklamy mezi dvěma firmami a užívání společných zdrojů (Mankiw N. Gregory. Zásady ekonomie. 1.vyd. Praha: Grada, 1999. str. 349-354)

¹³¹ Hollis, M. Smith, S. Teorie mezinárodních vztahů – interpretace a porozumění. 1.vyd. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno, 2000. str.139

¹³² Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 94

V dalším výkladu se budeme věnovat nejjednoduššímu typu her, kterých se účastní dva hráči. Každý z nich má možnost volby mezi dvěma strategiemi.

4.3.1.2.1. Hra s nulovým součtem

Hru s nulovým součtem můžeme vyjádřit pomocí následujícího schématu. Čísla v závorkách udávají počet jednotek, které aktéři při volbě jednotlivých strategií získají či ztratí. Jejich součet se vždy rovná nule.

Tab. 1 Hra s nulovým součtem

		IRÁK	
		na vlastní pěst	mezinárodní podpora
USA	vojenský útok	(10, - 10)	(-5, 5)
	diplomatický tlak	(0, 0)	(-2, 2)

(Zdroj: Drulák, P. Teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Praha: Portál, 2001.str. 95)

Z tabulky můžeme vyčíst, že pro USA by bylo nevýhodnější, kdyby oba hráči zvolili první strategii. Z hlediska Iráku se jako nejlepší jeví volba druhé strategie, ovšem za předpokladu, že by USA zvolili první strategii.

Bod (-2, 2) označujeme jako Nashovu rovnováhu.¹³³ Jedná se o situaci, kdy si oba hráči volí pro ně nejvýhodnější strategie podle toho, jakou strategii zvolil jejich protivník. Z tohoto důvodu nedochází při podobných hrách k žádné komunikaci ani pokusu o dohodu mezi hráči.

¹³³ Tento bod byl pojmenován po ekonomu Johnu Forbesovi Nashovi. Nash se narodil 13. června 1928. I přes svoji duševní poruchu se stále věnuje práci matematika, věnuje se především teorii her a diferenciální geometrii. V roce 1994 mu byla spolu s R. Seltenem a J. Harsanym udělena Nobelova cena za ekonomii. Život a dílo J. Nashe zdokumentovala Sylvia Nasar v knize Krásná mysl: Život matematického talentu a Nobelova laureáta Johna Nashe z roku 1999. O dva roky byla kniha pod stejným názvem zfilmována.

4.3.1.2.2. Hry s nenulovým součtem

Tyto hry můžeme dále rozdělit na¹³⁴:

- a) kooperativní – hráči spolu mohou komunikovat a uzavírat dohody o volbě strategií
- b) nekooperativní – komunikace mezi státy je možná, ale nemusí probíhat (závazné smlouvy se neuzavírají)

Jako první si představíme **k o o r d i n a č n í h r u**. Druhá tabulka představuje obecné schéma této hry, třetí tabulka nám přibližuje její podstatu na základě konkrétního příkladu.

Tab. 2 Koordinační hra

		AKTÉR B	
		B1	B2
AKTÉR A	A1	1, 1 N	0, 0
	A2	0, 0	1, 1

N – Nashova rovnováha

(Zdroj: Hasenclever, Andreas. *Teorie mezinárodních režimů*. 1.vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. str. 46)

Tab. 3 Koordinační hra – konkrétní příklad

		ČR	
		lobbovat USA	lobbovat EU
Polsko	lobbovat USA	(9, 9)	(0, 0)
	lobbovat EU	(0, 0)	(9, 9)

(Zdroj: Druháček, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 97)

V této hře existuje několik bodů rovnováhy. Když komunikace funguje, státy se kolektivně dohodnou na zvolení jedné ze strategií. Upřednostňují-li však

¹³⁴ Druháček, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 97

různé strategie a nemohou se dohodnout, dochází k situaci, kterou Hasenclever nazývá soubojem pohlaví.¹³⁵

Tab. 4 Souboj pohlaví

		AKTÉR B („ON“)	
		C	D
AKTÉR A („ONA“)	C	1, 1	3, 4 N
	D	4, 3 N	2, 2

N – Nashova rovnováha

(Zdroj: Hasenclever, Andreas. Teorie mezinárodních režimů. 1.vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. str. 46)

V této hře najdeme dva rovnovážné body, „*kteřím dávají oba aktéři přednost před situací, ve které ke koordinaci nedojde.*“¹³⁶

Chybí-li komunikace mezi hráči, teorie her nemůže poskytnout žádnou odpověď, která by platila obecně.¹³⁷ Pomocí však může hledání společných prvků obou hráčů (např. společné zkušenosti), které nám napoví, jakou strategii hráč preferuje.

Následující schéma představuje další hru, **h r u n a z b a b ě l c e**.

Tab.5 Hra na zbabělce

		SSSR	
		ustoupit	neustoupit
USA	ustoupit	(0, 0)	(-10, 10)
	neustoupit	(10, -10)	(-100, -100)

(Zdroj: Drulák , Petr: Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 99)

Jak v tabulce můžeme vidět, nejhorší situace nastane ve chvíli, neustoupí-li

¹³⁵ Název je odvozen ze situace, kdy má pár odlišné představy o tom, jak stráví večer, a nemůže se dohodnout. Dochází k různým možnostem řešení stejně jako ve vztahu mezi státy.

¹³⁶ Hasenclever, Andreas. Teorie mezinárodních režimů. 1.vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. str. 46.

¹³⁷ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 97

ani jeden z aktérů. To může vést až k úplnému zničení obou států. Existuje pouze jedno řešení, které je založeno na „strategii, jejíž pomocí hráč přesvědčí svého partnera o své iracionalitě, tj. o připravenosti riskovat.“¹³⁸

Tuto hru zmiňují ve své publikaci o mezinárodních vztazích také Hollis a Smith, používají však název hra na kuře. Upozorňují na fakt, že tato hra nemá předvídatelné řešení. Nemůžeme vědět, jak se státy zachovají.

Poslední hrou s nenulovým součtem, které se budeme věnovat, je **dilema vězňů**¹³⁹. Podstatu hry nám přibližuje schéma v tabulce 6..¹⁴⁰

Tab. 6 Dilema vězňů

		SSSR	
		spolupracovat	nespolupracovat
USA	spolupracovat	(4, 4)	(-3, 6)
	nespolupracovat	(6, -3)	(0, 0)

(Zdroj: Drulák , Petr: Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 100)

Bodem Nashovy rovnováhy je v tomto případě bod (0, 0), který však znamená nejméně výhodné řešení z hlediska obou aktérů. Přiblížíme si uvažování států, aby bylo zřejmé, proč hra končí právě v oném bodě.

Pokud se Sovětský svaz rozhodne spolupracovat, je pro USA výhodnější spolupracovat také. Když Sovětský svaz nebude spolupracovat, Spojené státy udělají lépe, budou-li spolupracovat. Z toho vyplývá, že pro Spojené státy je vždy lepší spolupracovat bez ohledu na rozhodnutí druhého aktéra. Sovětský svaz však smýšlí podobně.¹⁴¹

¹³⁸ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 100.

¹³⁹ Název hry vznikl díky příběhu, který se používá k jejímu vysvětlení. Alf a Bert jsou zatčeni a policie jim dává na výběr z různých možností.

¹⁴⁰ Stejně schéma zařadili do své knihy „Teorie mezinárodních vztahů – interpretace a porozumění“ Hollis se Smithem. Nepracují však s otázkou spolupráce, ale zbrojení.

¹⁴¹ Hollis, M. Smith, S. Teorie mezinárodních vztahů – interpretace a porozumění. 1.vyd. Centrum pro studiu demokracie a kultury: Brno, 2000. str. 142

Jedinou možností, jak se vyhnout tomuto bodu, je opakovaná hra. Stejnou hru aktéři hrají několikrát po sobě, mají tak možnost oplatit soupeři jeho chování z předchozího kola.

4.4 Kritické teorie

Cílem kritických teorií je dosáhnout změny v dosavadním uspořádání mezinárodních vztahů a vytvořit spravedlivější společnost.¹⁴²

Na aktuální podobu mezinárodních vztahů mají vliv dva faktory: objektivní (např. zeměpisná poloha) a tzv. ideje (představy o mezinárodních vztazích). Právě tyto představy je třeba prostřednictvím nových teorií změnit, aby došlo k výrazné změně v celém systému mezinárodních vztahů.

Kritické teorie se také staví proti názoru, že stát je jediným výlučným aktérem mezinárodních vztahů. Snaží se najít jeho historickou podmíněnost a tím onu výlučnost zpochybnit.

Mezi kritické teorie řadíme řadu přístupů, např. neomarxismus, postmodernu, feminismus či konstruktivismus.¹⁴³ V dalším textu si představíme tři nejvýznamnější osobnosti kritických teorií a prostřednictvím nich přiblížíme i základní myšlenky několika směrů.

4.4.1 Immanuel Wallerstein¹⁴⁴

Jméno Immanuela Wallersteina je spjato s marxistickým pojetím společnosti, proto se budeme nejprve v krátkosti zabývat právě marxismem.

P. Drulák tvrdí, že marxismus neměl výjimečný vliv na teorie mezinárodních vztahů, neboť pro něj nejsou prvořadou otázkou vztahy mezi státy, nýbrž

---

¹⁴² Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 111

¹⁴³ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001 str. 110

¹⁴⁴ V českém překladu vyšly tři jeho práce: Utopistka: historické rozhodování ve 21. století (2006), Úpadek americké moci: USA v chaotickém světě (2005) a Evropský univerzalizmus: rétorika moci (2008)

vztahy mezi společenskými třídami. Naopak P. Pšeja marxismu ve svém díle přiznává jistý význam a vliv jak na mezinárodní vztahy, tak na samotnou vědní disciplínu o teoriích mezinárodních vztahů. Zároveň si však uvědomuje jeden problém. Nemůžeme vždy přesně určit marxistický vliv na nějaký vědní obor, neboť jím marxismus „*různě prostupuje, aniž by v jeho rámci tvořil nějakou ucelenou školu.*“¹⁴⁵ Obecně však lze říci, že v literatuře pojednávající o současných teoriích mezinárodních vztahů je marxismus zastoupen v podobě osoby Immanuela Wallersteina, na kterého se zaměříme i my.

Nejprve si však musíme připomenout základní teze marxismus, respektive Karla Marxe.¹⁴⁶ Ten tehdejší společnost označoval za kapitalistickou a tvrdil, že základním prvkem této společnosti je boj mezi dvěma třídami – vykořisťující a vykořisťovanou. Třídní boj se díky fungování několika objektivních zákonů neustále zostřuje, až dojde k revoluci. Jejím výsledkem by měla být beztřídní a spravedlivá společnost.

Na myšlenkových základech marxismu vznikaly další teorie. Jednou z takových teorií je i teorie závislosti, jež vznikla v šedesátých letech 20. století. Podle přístupu k technologiím rozděluje světovou ekonomiku na dvě části: centrum a periferii. Státy centra pracují s těmi nejdokonalejšími technologiemi, zatímco periferní státy fungují především jako dodavatelé surovin. Centrum si chce udržet svoji mocenskou převahu, proto zabraňuje periferii v možnosti rozvoje. Jediným řešením pro periferii „*je vystoupení ze světového kapitalistického systému.*“¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 78

¹⁴⁶ Prvním významným Marxovým spisem je Kritika politické ekonomie (1859), ústředním dílem se však stal třísvazkový Kapitál. Sám Marx vydal v roce 1867 pouze první svazek, zbylé dva svazky vydal v letech 1885 a 1894 jeho dlouholetý spolupracovník a přítel Friedrich Engels

¹⁴⁷ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 100. str. 114

Právě teorií závislosti se inspiroval jeden z nejvýznamnějších představitelů kritických teorií **I m m a n u e l W a l l e r s t e i n**, který se do oboru mezinárodních vztahů zapsal teorií mezinárodního systému.

Wallerstein rozděluje lidské dějiny na tři fáze, pro každou z nich je charakteristický určitý typ mezinárodního systému¹⁴⁸:

- a) období před rokem 10 000 př. n. l. – existence tzv. minisystémů – dělba práce se uskutečňovala vždy jen v rámci společné kultury
- b) 10 000 př. n. l. – 1500 n. l. – všechny tři typy mezinárodních systémů (minisystémy, světová impéria, světová ekonomika) existovaly vedle sebe. Dominantním se však stala světová impéria, která „*disponovala centralizovanými politickými systémy*“.¹⁴⁹

Od periferie se také vybíraly daně, jež se posléze využívaly k zajištění bezpečnosti a udržení řádu v celém impériu. Hranice takového impéria byla tedy dána tím, kam až mohla politická moc jádra dosáhnout.¹⁵⁰

- c) 1500 n. l. až do současnosti – do popředí se dostává kapitalistická světová ekonomika, která nekonzentruje politickou moc pouze do jednoho centra.

Světová ekonomika je nadřazeným pojmem pro moderní světový systém. Wallerstein totiž připouští existenci většího počtu světových ekonomik, ovšem v současnosti je pouze jeden takový systém.¹⁵¹

Na základě teorie závislosti rozlišuje Wallerstein strukturu mezinárodní ekonomiky na jádro, periferii a přidává semiperiferii. Systémy v jádru se soustředí především na terciární sféru (služby), export vyspělých technologií,

---

¹⁴⁸ Booth, K., Smith, S. Současné teorie mezinárodních vztahů. 1. vydání. Barrister&Principál, Brno: 2001. str. 93

¹⁴⁹ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 98

¹⁵⁰ Booth, K., Smith, S. Současné teorie mezinárodních vztahů. 1. vydání. Barrister&Principál, Brno: 2001. str. 93

¹⁵¹ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 88

ale dovází například produkty zemědělství. Periferii můžeme charakterizovat přesně naopak, neboť země jádra ji udržují v submisivním postavení. Zaměřují se především na zemědělství a vývoz surovin.

Významné postavení zaujímá semiperiferie, která „*disponuje některými charakteristikami jádra, tak i některými parametry periferie.*“¹⁵² Dané země jsou schopny kromě surovin vyvážet také např. jednodušší průmyslové výrobky. Semiperiferie tak přispívá ke stabilizaci světové systému.

Světøekonomika má také svůj cyklický vývoj. Aby mohl Wallstein vysvětlit opakující se střídání jejího rozvoje a následné stagnace, používá tzv. Kondratěvových cyklů, které popisují ekonomické změny odehrávající se během čtyřiceti až padesáti let¹⁵³.

Druhým prvkem ovlivňujícím dynamiku ekonomiky jsou dlouhodobé trendy. Zde Wallerstein poukazuje na fakt, že některé aktivity a činnosti mohou být výhodné pouze z krátkodobého hlediska, ovšem dlouhodobě mohou být příčinou úpadku systému.

Oskar Krejčí (stejně jako Petr Drulák) se ve své publikaci v závěru kapitoly vykládající Wallersteinovy myšlenky věnuje ještě jedné problematice – problematice hegemonů. Připomíná, že ekonomická hegemonie není totéž co politická hegemonie.¹⁵⁴ Podle Wallersteina není přítomnost hegemonu ve světové ekonomice běžnou záležitostí. V moderních dějinách se objevily pouze tři hegemoni: v letech 1620 – 1650 Spojené provincie, 1815 – 1873 Velká Británie a v období 1945 – 1967 Spojené státy.¹⁵⁵

---

¹⁵² Pšejka, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 89

¹⁵³ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 116

Také P. Pšejka ve své publikaci zmiňuje Kondratěvovy cykly, ovšem uvádí horizont čtyřiceti až šedesáti let.

¹⁵⁴ Ekonomická hegemonie znamená, že hegemon má převahu podniků v jedné ze tří důležitých oblastí ekonomiky (zemědělsko-průmyslové, obchodní a finanční), dokáže prosadit svá pravidla ve většině oblastí systému.

¹⁵⁵ Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. Praha: Victoria Publishing, 1997. str. 353

4.4.2 Richard Ashley

Než se dostaneme k myšlenkám R. Ashleyho, v krátkosti si přiblížíme základní teze postmoderního přístupu k mezinárodním vztahům, jejichž průkopníkem je právě Ashley.

Postmoderní přístupy vycházejí z tezí J. Derridy a M. Foucaulta. Základním pojmem Derridovy filosofie se stal pojem difference. Každý znak v jazyce má svůj význam, který je vymezen či definován odlišností od jiných znaků. Všechny znaky pak tvoří systém, díky kterému dokáží lidé pojmenovávat věci, komunikovat. Derrida však říká, že „*tato difference není nic pevného, neboť ona forma diferencující hranice znaků je vždy v pohybu.*“¹⁵⁶ Jednodušeji řečeno, je-li znak vymežován diferenciací od jiných znaků, vždy v sobě nese jejich stopy. Derrida tedy systém jazyka chápe jako otevřenou strukturu, kde se neustále něco děje.¹⁵⁷ Lidé si však tuto skutečnost neuvědomí a každý pojem chápou pouze jedním způsobem. Takový přístup Derrida nazývá logocentrismem.

Foucault přichází s pojmem epistémé, který vysvětluje jako systém či řád. Podle Blechy je to jakési podloží, na němž stojí základy každé kultury, teorie.¹⁵⁸ Epistémé dokonce nutí lidi myslet určitým způsobem. Shrneme-li předešlé věty, můžeme říci, že náš pohled na svět je závislý na určité epistémě. Ty se podle Foucaulta neustále proměňují, proto nemůžeme žádný pohled považovat za ten jediný možný, univerzální.

Ashley vychází z myšlenek obou výše jmenovaných myslitelů – Derridy i Foucaulta. Zabývá se kritikou logocentrismu v mezinárodních vztazích, jehož alternativu nachází v historicitě. Na historii pohlíží jako na „*konflikt mnoha*

---

¹⁵⁶ Petříček, Miroslav. Úvod do současné filosofie. Praha: Hermann a synové, 1992. str. 187

¹⁵⁷ Petříček, Miroslav. Úvod do současné filosofie. Praha: Hermann a synové, 1992. str. 186

¹⁵⁸ Blecha, Ivan. Filosofie (základní problémy). 1. vyd. Olomouc: FIN, 1994. 240

*různých vůlí*¹⁵⁹. Každý, kdo se pokusí o interpretaci dějin, si vybere pouze určité historické rysy a ostatní potlačí.

Za klíčové prvky považuje Ashley ideál rozumného člověka a souvislost mezi suverénním státem a rozumným člověkem. Díky tomu, že se člověk podřídí státu, přibližuje se právě ideálu racionálního jedince. Stát mu poskytuje ochranu a používá-li násilí, je to vždy pro dobro jedince.

Ashley přistupuje k dekonstrukci Waltzovy dichotomie člověk X válka. Zatímco člověka charakterizuje jeho rozum, který ho vyzdvihuje, válka je vnímána jako nebezpečná, násilná, vymykající se řádu. Po provedené dekonstrukci Ashley přichází s názorem, že *„lidská racionalita potřebuje chaos, aby se stala suverénní.“*¹⁶⁰

Významným přínosem Ashleyho v oblasti teorie mezinárodních vztahů se stalo i jeho dvojí čtení problematiky anarchie. Nejprve se zabývá tradičním výkladem tohoto pojmu v oblasti mezinárodních vztahů, poukazuje na absenci hlavní autority a na snahu některých států pohlížet jen sám na sebe. Ve druhém čtení ukazuje rozdíl v pojmání suverénního státu a anarchických mezinárodních vztahů a dochází k jednoznačnému závěru. Má-li mít problematika anarchie význam, *„musí být umlčeny hlasy vnitřního disentu státu“*¹⁶¹, které nerespektují hranice mezi těmito dvěma pojmy.

4.4.3 Alexander Wendt

Alexander Wendt je představitelem dalšího směru v rámci kritických teorií – konstruktivismu. Ten se zabývá především otázkou vztahu mezi aktérem a

---

¹⁵⁹ Booth, K., Smith, S. *Současné teorie mezinárodních vztahů*. 1. vydání. Barrister&Principál, Brno: 2001.str. 173

¹⁶⁰ Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav,2005.str.116

¹⁶¹ Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav,2005str. 116

sociální strukturou. Na základě sociologických a filosofických teorií považuje aktéry i strukturu za rovnocenné prvky.¹⁶²

Wendt přichází s kritikou neorealismu, především Kennetha Waltze. Vytýká mu materialismus, individualismus a racionalismus.¹⁶³ Neorealismus si podle Wendta neuvědomuje významný vliv sociální struktury, díky které pak mají význam i neorealismem upřednostňované materiální faktory. Samotného člověka musíme také chápat v rámci sociálního kontextu. Poslední výtka se týká pozice státu jako racionálního aktéra. Neorealismus na něj pohlíží skrze utváření jeho zájmů, přičítá mu neměnnou identitu a nepřipouští její proměnu vlivem mezinárodní struktury.¹⁶⁴

S otázkou identity a zájmů státu úzce souvisí i problematika míru a spolupráce. Budeme-li na identitu a zájem státu pohlížet jako na sociální konstrukty, naskytne se nám nové možnosti, jak zajistit mír a spolupráci mezi státy.

Wendt, stejně jako Waltz, zastává názor, že současná struktura mezinárodních vztahů je anarchická. Upozorňuje však na skutečnost, podle které státy nemají sebemenší důvod k vzájemné zášti a nepřátelství. To je jen výsledkem toho, jak „*státy interpretují své vzájemné signály a jak na ně reagují.*“¹⁶⁵

V souvislosti se strukturou Wendt přichází se zcela novým pojmem kultura anarchie. Tvoří ji představy, které jsou společné určitému společenství států a definují vztah mezi nimi. Rozlišuje tři typy struktury anarchie:

- a) hobbesovská – státy jsou nepřátelé, válčí proti sobě

---

¹⁶² Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 124

¹⁶³ Hasenclever, Andreas. Teorie mezinárodních režimů. 1.vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005.str. 298

¹⁶⁴ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 125

¹⁶⁵ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 307

b) lockovská – státy se respektují, války jsou vedeny pouze za účelem donucení partnera k ústupkům¹⁶⁶

c) kantovská – státy proti sobě nechtějí válčit, považují se za partnery

V současné době dochází podle Wendta k přeměně z lockovské kultury na kulturu kantovskou.

4.5 Současné debaty

V této kapitole budeme blíže rozebírat dvě velké debaty v rámci současné teorie mezinárodních vztahů – mezi pozitivisty a postpozitivisty a mezi neorealisty a neoliberalisty. Na závěr zmíníme ještě debatu mezi liberálními konstruktivisty a radikálními postpozitivisty.

4.5.1 Pozitivismus versus postpozitivismus

Při psaní této kapitoly jsem nemohla v, pro mě dostupné, literatuře najít obecné, ale především srozumitelné vysvětlení, co je to pozitivismus (či postpozitivismus) a jeho základní teze. Jediným autorem, jenž se těmito dvěma směry podrobně zabývá, je Petr Drulák. Z tohoto důvodu budeme při následujícím výkladu vycházet především z jeho publikace.

Pod hlavičku pozitivismu zařazujeme takové myšlenkové směry či teorie, které se shodují v následujících bodech¹⁶⁷:

- a) na výzkum mezinárodních vztahů mohou být využity formy zkoumání, které se již uplatnily v přírodních vědách.
- b) existují objektivní fakta, jež nezávisí na hodnotách ani jiných teoriích

---

¹⁶⁶ Tento typ struktury je podle Wendta charakteristický pro období vestfálského systému.

¹⁶⁷ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str 134

- c) pomocí vědeckých přístupů můžeme poznat určité pravidelnosti a souvislosti, které jsou v sociální realitě stejné jako v přírodě
- d) teorie je vědecká tehdy, dá-li se testovat. Teorie se porovná s objektivními fakty a její tvrzení se potvrdí nebo vyvrátí.

Pozitivisté ve svých teoriích neberou v potaz lidskou subjektivitu a schopnost reflexe každého jedince, což se stává hlavním bodem postpozitivistické kritiky. Tu můžeme ve stručnosti shrnout do několika tezí¹⁶⁸:

- a) myšlení a jednání člověka je účelové, všechno dělá z nějakého důvodu
- b) nejdůležitější nejsou objektivní fakta, nýbrž to, jak lidé tato fakta chápou, jak jim rozumí – tzv. interpretace faktů
- c) díky absenci objektivních faktů není možné provádět testování teorií
- d) teorie „skutečnost nejen popisují, ale také přetvářejí“¹⁶⁹

O debatě můžeme podle Druláka hovořit pouze v případě, mají-li oba dva směry nějaké společné rysy. V případě pozitivismu a postpozitivismu podle něj taková shoda většinou chybí, ale lze popsat rozdíly v obou teoriích (Tab. 1).

Tab.1 Základní rozdíly mezi pozitivismem a postpozitivismem

Pozitivismus	Postpozitivismus
<i>Individualistický směr</i> – jednotlivci vytvářejí struktury (např. v mezinárodním systému vytvářejí jednotlivé státy mezinár.instituce)	<i>Holistický směr</i> – struktura vytváří jednotlivé aktéry (např. státy jsou produktem mezinárodních institucí)
<i>Důraz na vysvětlení</i> – určitá událost je objektivně popsána a poté zařazena do širšího obecného kontextu	<i>Důraz na porozumění</i> – na události se pohlíží skrze subjektivitu daného aktéra a obecné zákonitosti, kterými se tento aktér řídí
Upřednostňování toho, <i>co přináší zisk</i> (řídí se logikou výhodnosti)	Upřednostňování toho, <i>co je správné</i> (řídí se logikou vhodnosti)

¹⁶⁸ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 136

¹⁶⁹ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 136

Důraz na <i>kauzální vztahy</i> – navzájem nezávislé vztahy jsou spojeny vazbou příčiny a následku	Důraz na <i>konstitutivní vztahy</i> – jedná se o jevy, které se navzájem podmiňují a ovlivňují

(Zdroj: Drulák , Petr: *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str.137 - 138¹⁷⁰)

Na rozdíl od Druláka, který se neoproštuje od obecného pojetí pozitivismu a postpozitivismu a nezmiňuje konkrétní směry řadící se pod hlavičku těchto dvou teorií, je P. Pšeja v publikaci *Přehled teorií mezinárodních vztahů* konkrétnější. Inspirován dílem Baylise a Smithe z roku 2001¹⁷¹ rozděluje postpozitivistické směry do dvou skupin:

- a) explanatorní přístupy– snaží se o „*deskripci a vysvětlení „hmatatelné“, existující reality*“¹⁷², prosazují existenci objektivně poznatelných faktů. Patří sem historická sociologie a kritické teorie.
- b) konstitutivní teorie – podle nich je realita na procesu poznávání závislá, odmítají objektivní fakta. Mezi konstitutivní teorií Pšeja zařazuje normativní teorie a postmodernismus.

4.5.1.1. Historická sociologie

Historická sociologie se do oblasti teorie mezinárodních vztahů dostává až v poslední třetině dvacátého století.¹⁷³ Vědci přichází s názorem, že stát je „*produktem interakcí mezi vnitřními silami a vnějším prostředím.*“¹⁷⁴ Reagují

¹⁷⁰ Drulák se opírá o publikaci Fearona a Webera z roku 2002

¹⁷¹ Smith, S. *Reflectivist and Constructivist Approaches to International Theory*. In Baylis, J. Smith, S. *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*. Oxford, 2001.

¹⁷² Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 95

¹⁷³ Pšeja, Pavel. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 96

¹⁷⁴ Booth, K., Smith, S. *Současné teorie mezinárodních vztahů*. 1.vydání. Barrister&Principál, Brno: 2001.str. 37

tak na tvrzení realismu a neorealismu o tom, že klíčový vliv na chování států mají především vnější vlivy, vnitřní prostředí ani časové a prostorové umístění států nehrají žádnou roli.

Mezi nejvýznamnější osobnosti historické sociologie řadíme Charlese Tillyho, Michaela Manna a Thedy Skocpolovou.

C h a r l e s T i l l y se zabýval otázkou, proč došlo od 10. století k tak významné změně v typech států. Na základě svého historického výzkumu rozlišil dva druhy režimů: režimy založené na kapitálu a donucení. Dospěl k názoru, že postupem času měly výhodu sjednocené státy s velkou armádou. Dominantního postavení tak stát dosáhl „*kvůli roli, kterou sehrával ve vedení velkorozměrných válek pro danou dobu příznačných.*“¹⁷⁵

Nejznámějším počinem **M i c h a e l a M a n n a**¹⁷⁶ v rámci historické sociologie je podle Pšeji tzv. IEMP model moci. Název modelu tvoří počáteční písmena čtyř zdrojů, ze kterých vychází společenská moc. Jedná se o moc ideologickou, ekonomickou, vojenskou (neboli military) a politickou. Boj o kontrolu v těchto jednotlivých mocích vede k formování různých typů států.

T h e d y S k o c p o l o v á¹⁷⁷ se zabývala především analýzou sociálních revolucí. Státy se přizpůsobí mezinárodní struktuře pouze tehdy, budou-li jeho vnitřní instituce autonomní, což jim „*umožní prosazovat hospodářské a*

---

¹⁷⁵ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav,2005.str. 98

¹⁷⁶ Michael Mann (* 1942) je původem britský profesor sociologie vyučující na univerzitě v Los Angeles. V roce 1984 publikoval v Evropském sociologickém časopise článek s názvem „The autonomic Power of the State: its Origins, Mechanisms, and Results.“ Mezi jeho další významná díla patří především tyto tři: The Sources of Social Power: Volume 1, A History of Power from the Beginning to AD 1760 (1986), The Sources of Social Power: Volume 2, The Rise of Classes and Nation States 1760-1914 (1993) a The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing (2005)

¹⁷⁷ Thedy Skocpolová (* 1947) je americká socioložka, která se také angažuje v oblasti politických věd. V roce 2007 získala cenu Johna Skytteho, která patří k nejprestižnějším oceněním v politické oblasti. Skocpolová se zabývala např. vlivem mezinárodních sil na stát a sociální struktury. V roce 1979 vydala knihu Státy a sociální revoluce, kde srovnávala politické revoluce v Rusku, Francii a Číně. V posledních letech se však její práce zaměřila především na Spojené státy.

*finanční reformy proti odporu různých vnitřních sociálních pout.*¹⁷⁸

V opačném případě bude stát potrestán – nejprve porážkou ve válce, poté sociální revolucí.

4.5.1.2. Normativní teorie

Název této teorie plyne ze snahy klást při zkoumání mezinárodních vztahů důraz také na morální a etické otázky, kterou můžeme sledovat již od začátku vzniku mezinárodních vztahů jako vědního oboru. O nástupu moderní normativní teorii můžeme však hovořit až od devadesátých let dvacátého století.¹⁷⁹ Základními otázkami, kterými se současné normativní teorie zabývají, jsou¹⁸⁰:

- a) otázky státní suverenity a autonomie
- b) způsob užití síly v mezinárodních vztazích
- c) mezinárodní právo (včetně trestního) a jeho vývoj

Pšeja zmiňuje ještě další dvě otázky, které však nejsou primárně spjaté s normativními teoriemi, ale zabývají se jimi i další přístupy v oblasti sociálních věd. Jedná se o problematiku trvale udržitelného rozvoje a problematiku rozdělování statků do jednotlivých zemí (otázka chudoby, globalizace).

Prvním zástupcem normativní teorie, kterého si v krátkosti představíme, je **John Rawls**¹⁸¹. Ten navazuje na Kantovy myšlenky a ve svém díle *Právo národů* se „pokusil o vytvoření jakési „mezinárodní teorie“ distributivní spravedlnosti“.¹⁸²

---

¹⁷⁸ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 99

¹⁷⁹ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005, str. 106

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 111

¹⁸¹ John Rawls (1921 – 2002) byl významným politickým filosofem 20. století. Mezi jeho nejnámější díla patří *Teorie spravedlnosti* (1971) a *Politický liberalismus* (1993). V prvně jmenované knize Rawls formuloval dva principy spravedlnosti – požadavek základních lidských práv a svobod a vyrovnání sociální a ekonomické nerovnosti.

Rawlsovy názory obhajuje **C h a r l e s B e i t z**, který se snaží nalézt spravedlnost na globální úrovni, zcela vynechává národní státy. Od individuální roviny tak přechází rovnou k celému světu.

4.5.1.3. Postmodernismus a kritické teorie

Oba dva přístupy v oblasti teorie mezinárodních vztahů jsme si již blíže představili v kapitole 4.4. Na tomto místě si proto výklad jen doplníme o některé další významné myslitele.

Začneme postmodernismem, u kterého musíme zmínit také jméno **R. B. J. W a l k e r a**. Tento vědec se zabývá otázkou principu státní suverenity, jež nám může pomoci pochopit systém mezinárodních vztahů. Walker zdůrazňuje, že suverenita přímo souvisí s nějakým územím. Rozlišuje však politické prostory uvnitř a vně států, což je první protiklad, se kterým přichází. Dalšími dichotomiemi, které stanovují rozdíl mezi uvnitř a vně státu, jsou totožnost–odlišnost, já–jiný, zahrnutí–vyloučení, jednota–mnohost a všeobecnost–určitost.¹⁸³

Podle Neumanna s Wæverem můžeme z hlediska Walkerova díla považovat za nejdůležitější následující tři protiklady – já a jiný, uvnitř a vně, určitost a všeobecnost. S posledními dvěma jmenovanými se setkáváme především v díle *Inside/Outside*.¹⁸⁴

Bližší (a podrobnější) pojednání o Walkerových názorech můžeme najít již v několikrát připomínané publikaci *Budoucnost teorie mezinárodních vztahů* autorů I. B. Neumanna a O. Wævera. O Walkerovi se zmiňuje také Pšeja, ale

---

¹⁸² Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 109

¹⁸³ Neumann Iver B., Wæver Ole. *Budoucnost mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 351

¹⁸⁴ Neumann Iver B., Wæver Ole. *Budoucnost mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 351

vzhledem k tomu, že mu nevěnuje dostatek prostoru, je jeho výklad dle mého názoru obtížněji pochopitelný.

Ke kritickým teoriím patří kromě zmíněných myslitelů (Ashley, Onuf..) také Robert W. Cox a Andrew Linklater.

R o b e r t W. C o x označuje kritickou teorii za jedinou, která je schopna k mezinárodním vztahům přistupovat vědecky (což znamená kriticky a skepticky). Ostatní přístupy nejsou s to vypořádat se s některými tématy, jako např. s rolí sociálních komunit nebo problematikou emancipace.¹⁸⁵

Coxovým cílem bylo „*analyzovat pravděpodobnosti historické změny v mezinárodních vztazích, včetně objasnění existujících režimů a organizací.*“¹⁸⁶ Zabýval se také otázkou moci, na kterou pohlížel nejen z hlediska fyzického, ale také z hlediska ideologického. Moc podle něj neznamena jen fakt, že někdo někomu něco zakáže, kontroluje jeho rozhodování a chování. Pojem moci v sobě zahrnuje také šíření hodnot a interpretaci skutečnosti.¹⁸⁷

Dalším tématem, jemuž se Cox věnuje, jsou sociální aktéři a sociální síly. Přichází s myšlenkou, že stav, ve kterém se nachází světová ekonomika, způsobuje některé sociální konflikty v jednotlivých zemích. Vnitřní (domácí) politika každého státu má významný vliv na utváření politiky mezinárodní.

V návaznosti na pojetí moci a sociální otázku se Cox zabývá i problematikou hegemonických systémů. Definuje je jako „*historické struktury, které jsou udržovány souhrou mezi mocí, idejemi a institucemi.*“¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 103

¹⁸⁶ Hasenclever, Andreas. Teorie mezinárodních režimů. 1.vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. str. 176

¹⁸⁷ Hasenclever, Andreas. Teorie mezinárodních režimů. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 176

¹⁸⁸ Hasenclever, Andreas. Teorie mezinárodních režimů. 1.vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. str. 178

Robertu Coxovi a jeho myšlenkám bychom mohli věnovat několik dalších stránek, cílem této práce je však podat pouze základní přehled. Rozsáhlejší výklad najdeme například v několikrát citované publikaci *Teorie mezinárodních režimů*, o tomto mysliteli se dočteme také u Pšeji nebo v knize *Současné teorie mezinárodních vztahů*. U obou posledně jmenovaných publikací však chybí ucelenější výklad Coxovy teorie.

A n d r e w L i n k l a t e r kritizuje názory, které uznávají národní stát jako nejdůležitějšího aktéra mezinárodních vztahů. Přichází s pojmem *bounded communities*, které „vznikají vzájemným překrýváním různých identit, jež individuum identifikují.“¹⁸⁹ Identita každého člověka je tedy mnohvrstevná a pluralitní¹⁹⁰ a podobným způsobem musíme pohlížet také na mezinárodní vztahy.

4.5.2 Neorealismus a neoliberalismus

Vzhledem k tomu, že mezi těmito dvěma směry můžeme najít několik společných rysů, někteří autoři hovoří o tzv. neo-neo syntéze¹⁹¹.

Za shodné můžeme označit následující myšlenky:¹⁹²

- a) v mezinárodních vztazích panuje anarchie
- b) v mezinárodních vztazích hrají hlavní roli státy, které jsou racionálními aktéry snažící se maximalizovat svůj užitek
- c) v rámci mezinárodních vztahů dochází ke konfliktům i spolupráce
- d) nejdůležitější otázky v mezinárodních vztazích se týkají bezpečnosti a ekonomiky států

---

¹⁸⁹ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1.vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 104

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 104

¹⁹¹ Pšeja ve své publikaci uvádí pojem *neoneodebata*.

¹⁹² Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 139

Podle Baldwin, ¹⁹³ na jehož dílo odkazují Pšeja, Drulák i Booth se Smithem, existují mezi neoliberalismem a neorealismem spory uvedené v tabulce 2.

Tab. 2 Rozdíly mezi neorealismem a neoliberalismem

<u>Oblast sporu</u>	<u>Neorealismus</u>	<u>Neoliberalismus</u>
<i>Cíle zkoumání</i>	Důraz na bezpečnost státu	Důraz na ekonomickou prosperitu státu
<i>Povaha a důsledky anarchie</i>	Anarchie si vynucuje určitý typ jednání států, které se neustále chystají na možný konflikt	Stát má mnohem více možností jednání než jen konflikt, významnou roli zde hraje vzájemná závislost jednotlivých států
<i>Povaha výnosů ze spolupráce¹⁹⁴</i>	Upřednostňování relativních výnosů – důležitější je to, co stát získá ve srovnání s jiným státem	Upřednostňování absolutních výnosů ze spolupráce – stát se řídí podle toho, jaký zisk mu přinese určité jednání
<i>Opakovanost interakcí</i>	Vztahy mezi státy jsou pojímány jako jednorázové situace	Vztahy mezi státy jsou přirovnávány k opakované hře
<i>Úmysly aktérů</i>	Opomíjení otázky úmyslu aktérů mezinárodních vztahů, důraz na jejich mocenské schopnosti	Důraz na úmysly států a jejich vnímání úmyslů států druhých
<i>Mezinárodní instituce a režimy</i>	Instituce jsou pouhými nástroji států, nejsou autonomní	Instituce jsou autonomní aktéři, kteří mohou zmírnit nepříznivé důsledky anarchie

(Zdroj: Drulák , Petr: Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 139 – 141)

¹⁹³ Baldwin, D. Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate. New York: Columbia University Press, 1993.

¹⁹⁴ Problematikou relativních a absolutních zisků v rámci neorealismu a neoliberalismu se obšírně zabývá A. Hasenclever v knize Teorie mezinárodních režimů (str.113 – 120)

Na závěr kapitoly o neorealismu a neoliberalismu musíme zmínit také kritiku, která zazněla v knize K. Booth a S. Smithe. Ti uznávají, že otázka problematiky relativních nebo absolutních zisků či mezinárodních institucí je sice důležitá, ale přesto tvrdí, že tato debata „*představuje mimořádně úzce vymezený pohled na to, jaká témata mají být v teorii mezinárodních vztahů diskutována.*“¹⁹⁵

4.5.3 Liberální konstruktivisté a radikální postpozitivisté

Ohnisko sporu mezi těmito dvěma přístupy tkví v otázce „*možnosti spolupráce pozitivistických a postpozitivistických přístupů.*“¹⁹⁶ Drulák hned v úvodu upozorňuje, že tato debata je nepřehledná a složitější než předešlá debata mezi neorealisty a neoliberalisty.

I přes to můžeme definovat tři základní sporné body¹⁹⁷:

- a) statut materiální reality (např. přírodní katastrofy, fyzické ničení) – radikální postpozitivisté takové věci považují za nepodstatné, liberální konstruktivisté je naopak neignorují a přikládají jim určitou důležitost
- b) statut státu – radikální postpozitivisté kritizují liberální konstruktivisty za to, že považují stát za jedináčího aktéra a ignorují tak význam jedince a vnitřní politiky státu
- c) statut epistemologie – liberální konstruktivisté „*opírají svůj kritický projekt především o ontologii*“¹⁹⁸, radikální postpozitivisté preferují epistemologii

---

¹⁹⁵ Booth, K., Smith, S. *Současné teorie mezinárodních vztahů*. 1. vydání. Barrister&Principál, Brno: 2001.str. 36

¹⁹⁶ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 141

¹⁹⁷ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. str. 141

¹⁹⁸ Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str. 142

5. SROVNÁNÍ ZÁKLADNÍCH PŘÍSTUPŮ V RÁMCI TEORIE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

V následujícím oddílu diplomové práce se pokusíme jednotlivé teorie vzájemně porovnat, na základních otázkách ukážeme jejich shodu a odlišnost. V úvodu každé kapitoly je nejprve přehledná tabulka. Body v ní uvedené v následujícím textu blíže rozebíráme, popisujeme a vyjasňujeme.

5.1 Realismus a liberalismus

Srovnání začneme u dvou myšlenkových směrů, které se ve většině svých názorů liší (viz.tabulka).

Tab. 1 Srovnání realismu a liberalismu

	<i>REALISMUS</i>	<i>LIBERALISMUS</i>
Základní rys	V mezinárodním systému vládne anarchie – nenajdeme zde centrální autoritu Rozhodující otázkou je problematika moci, její rozložení	Víra v pokrok – v mezinárodním systému je možný trvalý mír a spolupráce
Aktér mezinárodních vztahů	Výlučným aktérem je stát	Kromě státu důraz také na mezinárodní instituce a vnitrostátní subjekty
Otázka racionality	Stát považuje za racionálně jednajícího aktéra směřující za svými národními zájmy	Jednání státu ovlivňují další vnitrostátní subjekty, z nichž každý prosazuje svoje zájmy
Upřednostňované priority v rámci mezinárodních vztahů	Nejdůležitější je otázka bezpečnosti státu a jeho politika	Mezinárodní vztahy ovlivňují i otázky norem apod. (mezinárodní vztahy

		pojímány v mnoha dimenzích)
Otázka vnitřní politiky státu	Opomíjení procesů, které probíhají uvnitř státu Striktní oddělení mezinárodní a domácí politiky	Vnitrostátní procesy ovlivňují i mezinárodní vztahy (striktně neoddělují mezinárodní politiku a vnitřní politiku státu)
Morální principy	Uznává vliv morálky na rozhodování a jednání státu, ale ten se tím nesmí nechat ovlivnit a musí mít na paměti především bezpečnost státu	Morálka ovlivňuje rozhodování a jednání státu, etické otázky jsou jednou ze sfér, které ovlivňují celé mezinárodní vztahy

Máme-li realismus shrnout jednou větou, mohli bychom říci, že je to směr do značné míry pesimistický¹⁹⁹. Toto označení plyne především z faktu, že se jeho ústředním tématem stala problematika moci, s níž vždy (realismus nevyjímaje) úzce souvisí otázka možných konfliktů.

Realisté sami sebe pasují do role vědců, kteří chtějí mezinárodní vztahy představit takové, jaké skutečně jsou²⁰⁰. Ve svých myšlenkách ale zcela opomíjí faktor vnitřní politiky státu, který podle mě hraje také důležitou roli na mezinárodní scéně. Jako příklad ze současné politické scény si uvedeme Kubu. Státní režim – diktatura po dlouho dobu ovlivňoval vztahy jiných států k zemi. Až ve chvíli odstoupení Fidela Castra a zmírnění vládnoucího režimu navázaly některé země s Kubou kontakt.

Dalším z důvodů, proč byl realismus výše označen za pesimistický, je ten, že mezinárodní vztahy pojímá pouze v politicko-bezpečnostním rámci, nepřikládá význam ani ekonomické spolupráci mezi státy.

¹⁹⁹ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.str.70

²⁰⁰ Tamtéž, str. 54

Liberalismus bychom mohli chápat jako pravý opak realismu. Je to směr optimistický, prosazující myšlenku možnosti trvalého míru a spolupráce mezi státy. Za aktéry mezinárodního dění nepovažuje jen státy, ale i mezinárodní organizace.

Liberálové si také začínají uvědomovat výhodnost mezistátní spolupráce oproti neustálému boji o moc a konfliktům. Tím, že přisuzují významnou roli vnitřní politice státu, přiznávají určitou důležitost zavedeným státním režimům a každému jedinci ve státě, neboť vnitřní politika není ničím jiným než uceleným systémem individualit, jejichž činy jsou do určité míry řízeny a kontrolovány.

Osobně souhlasím s liberální myšlenkou (konkrétně ekonomického liberalismu), která praví, že čím užší bude ekonomické spojení mezi státy, tím nižší bude riziko jejich vzájemného válčení.²⁰¹ Dle mého názoru však také závisí na postavení určitého státu v rámci globální společnosti. Vezměme si příklad USA. Jsem si jista, že ve chvíli, kdy i největší ekonomický partner ohrozí jejich výsadní postavení ve světě, nezaváhají a postaví se proti němu.

Liberalismus, stejně jako realismus, přiznává jistou roli morálce. Realismus tvrdí, že stát se nesmí nechat morálními zásadami ovlivnit a musí jednat pouze s ohledem na bezpečnost státu. Liberalismus vidí vliv morálky v každém jednání státu, v každém způsobu chování. Liberalismus by však dle mého názoru nepopřel ani předchozí větu o tom, že stát musí jednat vždy s ohledem na svoji bezpečnost, ať už je jeho chování morální či nikoliv.

Srovnáváme-li již tyto dva směry, nesmíme opominout ani celkový pohled na mezinárodní vztahy. Jak již jsme několikrát zmínili, pro realisty je nejdůležitější politicko-ekonomická sféra. Liberalisté však kladou důraz i na jiné sféry, jako jsou např. normy nebo sféra kulturní. Na mezinárodní vztahy tak pohlízejí z daleko širšího hlediska než realisté.

---

²⁰¹ Waisová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2. rozš. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2005.str. 80

5.2 Realismus, liberalismus a idealismus

Tab.2. Srovnání realismu, liberalismu a idealismu

	<i>REALISMUS</i>	<i>LIBERALISMUS</i>	<i>IDEALISMUS</i>
Základní rys	V mezinárodním systému vládne anarchie – nenajdeme zde centrální autoritu Rozhodující otázkou je problematika moci, její rozložení	Víra v pokrok – v mezinárodním systému je možný trvalý mír a spolupráce Důraz na maximální svobodu a rovnost	Prosazování spravedlnosti, rovnoprávnosti a svobody Hlavní otázkou je problematika míru a způsobu, jak mír udržet Snaha odstranit moc z mezinárodních vztahů – to povede k míru
Aktér mezinárodních vztahů	Výlučným aktérem je stát	Kromě státu důraz také na mezinárodní instituce a vnitrostátní subjekty	Upřednostňování mezinárodních organizací před státem
Otázka racionality	Stát považuje za racionálně jednajícího aktéra směřující za svými národními zájmy	Jednání státu ovlivňují další vnitrostátní subjekty, z nichž každý prosazuje svoje zájmy	Každý člověk je racionální jedinec, ale válka není racionálním prostředkem
Upřednostňované priority v rámci mezinárodních vztahů	Nejdůležitější je otázka bezpečnosti státu a jeho politika	Mezinárodní vztahy ovlivňují i otázky norem apod. (mezinárodní vztahy pojmány v mnoha dimenzích)	Snaha zkoumat mezinárodní vztahy vědecky Prosazování změny institucí a norem – ty vedou člověka ke špatnému

			chování, neboť jsou samy zkažené
Otázka vnitřní politiky státu	Opomíjení procesů, které probíhají uvnitř státu Striktní oddělení mezinárodní a domácí politiky	Vnitrostátní procesy ovlivňují i mezinárodní vztahy (striktně neoddelují mezinárodní politiku a vnitřní politiku státu)	Na zahraniční politiku státu má významný vliv i domácí politika
Morální principy	Uznává vliv morálky na rozhodování a jednání státu, ale ten se tím nesmí nechat ovlivnit a musí mít na paměti především bezpečnost státu	Morálka ovlivňuje rozhodování a jednání státu, etické otázky jsou jednou ze sfér, které ovlivňují celé mezinárodní vztahy	Nadřazování morálních etických pravidel politice

V předešlém oddílu (kapitola 4.2) jsme rozebírali různé pojetí pojmu idealismus. Zmínili jsme, že např. Pšēja ztotožňuje idealismus s meziválečným liberalismem. Jak můžeme vidět v tabulce, liberalismus a idealismus se skutečně v určitých názorech shodují.

Jedná se především o tato témata:

- a) důraz na svobodu a rovnost všech lidí
- b) problematika míru – liberalismus přichází s představou možného trvalého míru mezi státy. Stejný předpoklad sdílí i idealismus, který příčinu neustálých konfliktů mezi státy vidí v moci a usiluje o její odstranění.²⁰²
- c) důraz na mezinárodní organizace – stát pro oba směry není jediným aktérem mezinárodních vztahů, zásadní vliv přisuzují i mezinárodním institucím

²⁰² V této otázce můžeme spatřovat rozdílnost s realismem, který otázku moci považuje v rámci mezinárodních vztahů za klíčovou

- d) vliv domácí politiky na mezinárodní vztahy – idealismus ani liberalismus striktně neoddělují domácí a zahraniční politiku, vnitřní politika státu má vliv na mezinárodní dění
- e) ekonomické vztahy mezi státy – podle obou přístupů úzká ekonomická spolupráce mezi státy snižuje riziko vzájemných konfliktů.

Naopak některé idealistické myšlenky s těmi liberálními nekorespondují. Oba dva teoretické přístupy se zabývají otázkou norem. Zatímco liberalismus zůstává u tvrzení, že otázka norem také ovlivňuje mezinárodní vztahy, idealismus jde ve svých názorech ještě dál. Požaduje změnu norem (a institucí), neboť ty vedou člověka, který je od přírody dobrý a bezkonfliktní, ke zlému chování, protože jsou samy zkažené.²⁰³

Zbývá nám srovnat ještě idealismus a realismus. Jak jsme však výše podotkli, liberalismus a idealismus se ve většině myšlenek shodují. Proto bychom opakovali teze, které zazněly již v kapitole 5.1, což by nemělo valný význam.

5.3 Realismus, liberalismus, idealismus a marxismus

Srovnávat dosud zmíněné směry s marxismem je podle mě velice složité, neboť se jedná o velmi odlišné přístupy. Do následující tabulky jsme vybrali prvky, na kterých lze tuto odlišnost nejlépe ukázat.

Tab.3. Srovnání realismu, liberalismu, idealismu a marxismu

	<i>REALISMUS</i>	<i>LIBERALISMUS</i>	<i>IDEALISMUS</i>	<i>MARXISMUS</i>
Základní rys	V mezinárodním systému vládne anarchie – nenajdeme zde centrální autoritu	Víra v pokrok – v mezinárodním systému je možný trvalý mír a spolupráce	Prosazování spravedlnosti, rovnoprávnosti a svobody Hlavní otázkou	Každý jedinec vytváří historii, ale za podmínek, které si sám

²⁰³ Balcar, Aleš. Idealismus a realismus [dokument online]. [cit.2.5.2008] >http://www.balcar.wz.cz/sos/texty/idealismus_a_realismus.doc<

	Rozhodující otázkou je problematika moci, její rozložení	Důraz na maximální svobodu a rovnost	je problematika míru a způsobu, jak mír udržet Snaha odstranit moc z mezinárodních vztahů – to povede k míru	nemohl vybrat. Může je však ovlivňovat, aby mezi lidmi zavládla alespoň částečná rovnost
Aktér mezinárodních vztahů	Výlučným aktérem je stát	Kromě států důraz také na mezinárodní instituce a vnitrostátní subjekty	Upřednostňování mezinárodních organizací před státem	Hlavními aktéry mezinárodních vztahů jsou ekonomické struktury a třídy
Upřednostňované priority v rámci mezinárodních vztahů	Nejdůležitější je otázka bezpečnosti států a jeho politika	Mezinárodní vztahy ovlivňují i otázky norem apod. (mezinárodní vztahy pojímány v mnoha dimenzích)	Snaha zkoumat mezinárodní vztahy vědecky Prosazování změny institucí a norem – ty vedou člověka ke špatnému chování, neboť jsou samy zkažené	Předmětem výzkumu jsou třídy a kapitalismus
Otázka vnitřní politiky státu	Opomíjení procesů, které probíhají uvnitř státu Striktní oddělení mezinárodní a domácí politiky	Vnitrostátní procesy ovlivňují i mezinárodní vztahy (striktně neoddělují mezinárodní politiku a vnitřní politiku státu)	Na zahraniční politiku státu má významný vliv i domácí politika	Ekonomické vztahy uvnitř státu (ale i mezi státy) jsou důležitější než samotný stát

Jak můžeme vidět, marxismus vychází ze zcela odlišných předpokladů než realismus, liberalismus a idealismus. Klíčovým pojmem se stává kapitalismus a třídní konflikt mezi buržoazií a vykořisťovaným proletariátem, který nabývá globálního charakteru. Právě třídy jsou jedním z aktérů mezinárodních vztahů, stát se v tomto případě dostává do pozadí. Nemůžeme říci, že by mu nebyla přikládána žádná důležitost, ale rozhodně ztrácí na významu, neboť „*proletáři všech zemí mají jednotné globální politické cíle.*“²⁰⁴

Kdybychom se omezili na srovnání pouze marxismu a realismu a byli skutečně důslední, jeden společný prvek bychom zde dle mého názoru mohli najít. Jedná se o problematiku konfliktu. Jak jsme výše rozebírali, Marxovou klíčovou myšlenkou je představa třídního boje, tedy jakéhosi konfliktu. V realistických názorech však konflikt také hraje primární úlohu, neboť pro realisty je nejdůležitější otázka moci, s níž je konflikt, jak již bylo řečeno, také úzce spjat.

5.4 Realismus, liberalismus, idealismus a scientismus

V úvodu předchozí kapitoly jsme zmínili, že srovnávat realismus, liberalismus a idealismus s marxismem je velmi složité. U scientismu to však platí dvojnásob.

Scientisté přicházejí se zcela novým přístupem ke studiu mezinárodních vztahů. Při jejich zkoumání by měly být dle jejich názoru používány postupy přírodních věd, se kterými je také spojena podmínka matematizovatelnosti přírody. Veškeré vztahy mezi státy jsou přibližovány pomocí číselných údajů (především v teorii her). Prosazují používání např. modelů, modelových situací²⁰⁵ Další ze scientistických požadavků spočívá v testovatelnosti teorií.

---

²⁰⁴ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 80

²⁰⁵ Stránky studentů oboru Mezinárodní vztahy a Evropská studia [online]. [cit.2008-04-01] >http://vsvmv.wz.cz/vztahy/041124vztahy_keini.doc<

Každá vzniknuvší teorie musí mít dané podmínky, za kterých je platná a naopak. Důležitým prvkem je také nutnost objektivního pozorování. Tj. takového pozorování, jehož výsledek nezávisí na pozorovateli.²⁰⁶

Všechny tyto body a potažmo celý scientismus je tedy reakcí na předešlé tradiční směry, které vycházeli především z analýzy historických událostí.

Zaměříme-li se pouze na srovnání realismu a scientismu, jeden společný prvek bychom, jak uvádí P. Drulák, našli. Oba směry chtějí představit mezinárodní vztahy takové, jaké skutečně jsou,²⁰⁷ používají však k tomu zcela odlišných metod.

---

²⁰⁶ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1.vyd. Praha: Portál, 2001 str. 89

²⁰⁷ Tamtéž, str. 90

6. SROVNÁNÍ LITERATURY

V tomto oddíle se pokusíme porovnat tři publikace zabývající se teoriemi mezinárodních vztahů. Jedná se o dvě knihy českých autorů Petra Druláka a Pava Pšeji (Teorie mezinárodních vztahů a Přehled teorií mezinárodních vztahů) a jednoho zahraničního – A. Hasenclevera (Teorie mezinárodních režimů).

Martin Hrabálek hned v úvodu své recenze Pšejoy knihy upozorňuje, že obor mezinárodních vztahů je velice mladá vědní disciplína, proto existuje malé množství dostupné literatury. Drulákova a Pšejoy kniha jsou jediné dvě původem české publikace zabývající se touto tematikou, proto je značně obtížné je srovnávat.²⁰⁸ I přes to se však o to pokusíme.

První rozdílné můžeme najít již u celkového zpracování knihy. Zatímco Drulák svoji knihu napsal sám, Pšeja sestavil tým především doktorandských studentů, kteří mu sborník pomáhali napsat a uspořádat. Každá kapitola má proto hned na začátku uvedeno jméno autora. Sám editor se ujal předmluvy a úvodní kapitoly, která se snaží vysvětlit samotný pojem mezinárodních vztahů a věnuje se jejich historii.

Další rozdílné tkví v obsahové stránce a to i přes fakt, že oba autoři mají v první části knihy podobný postup výkladu – od historie mezinárodních vztahů přecházejí ke konkrétním teoriím. Na prvním místě logicky zmiňují realismus, neboť „*dlouhou dobu dominoval reflexi mezinárodních vztahů.*“²⁰⁹ Shodné je i zařazení liberální tradice hned za realismus. Liší se však název kapitoly, což

---

²⁰⁸ Hrabálek, Martin. Recenze publikace Přehled teorií mezinárodních vztahů In Středoevropské politické studie [časopis online]. Číslo 1, ročník X, zima 2008. [cit. 2008-04-01] > <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=273> <

²⁰⁹ Drulák, Petr. Teorie mezinárodních vztahů. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. str. 54

souvisí s tím, s jakým významem pojmu idealismus autor pracuje (viz.kapitola 4.2).

Následující kapitoly jsou již však zcela rozdílné. Zatímco u Pšeji za liberalismem následuje neorealismus, Drulák se věnuje postupně scientismu, kritickým teoriím, současným debatám (včetně pozitivismu a postpozitivismu) a neorealismus představuje v rámci kapitoly o realismu. O marxistických teoriích se zmiňuje jen prostřednictvím Immanuela Wallersteina.

Naopak Pšeja se marxismem zabývá dosti podrobně. Seznamuje čtenáře s jeho myšlenkovými základy a vlivem na obor teorie mezinárodních vztahů. Ukazuje odraz marxismu v politické ekonomii a stejně jako Drulák představuje Wallersteina. Zcela však opomíjí scientismus a pokračuje výkladem postpozitivistických směrů a sociálního konstruktivismu.

V tuto chvíli vyvstává otázka, jakým způsobem tuto tematickou odlišnost vysvětlit. Podle mě existují dvě možné odpovědi:

- a) každý autor považuje za důležitější jiný směr a jinou teorii
- b) jak sám Pšeja v předmluvě uvádí, Drulákova kniha (která vyšla o dva roky dříve) nabízí „pouze“ základní orientaci v otázce teorií mezinárodních vztahů, ale nikoliv podrobný a systematický výklad.²¹⁰ Pšeja se dle svých slov snaží zacelit tuto mezeru, a proto podle mého názoru sborník koncipoval jiným způsobem než Drulák svoji knihu. Zařadil témata, kterým se Drulák nevěnuje nebo věnuje, ale pouze okrajově.

Rozdílná je i druhá část obou publikací. Pšejův sborník zakončuje příspěvek Michala Kořana „*věnující se relaci mezi filosofií společenských věd a oborem mezinárodních věd.*“²¹¹ Drulák se zabývá základními otázkami mezinárodních

---

²¹⁰ Pšeja, Pavel. Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2005. str. 9

²¹¹ Hrabálek, Martin. Recenze publikace Přehled teorií mezinárodních vztahů In Středoevropské politické studie [časopis online]. Číslo 1, ročník X, zima 2008. [cit. 2008-04-01] > <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=273> <

vztahů (např. povaha mezinárodního řádu, studená válka), které přibližuje z hlediska realismu, liberálně-idealistické tradice a kritických teorií. U problematiky změny a času mezinárodního řádu ještě přidává scientistický pohled.

Několikrát citovaný Martin Hrabálek v závěru své recenze uvádí:

„Z didaktického hlediska se mi zdá poněkud zdařilejší kniha Pšejova, která dává dle mého názoru studentům možnost snadnějšího pochopení historických kořenů a vývoje jednotlivých teorií, na Drulákově publikaci je pak třeba ocenit větší míru koherence celého textu.“²¹²

Nejprve se vyjádřím k druhé části tohoto citátu. Druláková publikace skutečně působí systematictější a souvislejší dojmem než Pšejův sborník. Je to dle mého názoru také tím, že celý text je čtivější a snáze pochopitelný. Dovolím si tedy autorovi recenze oponovat v názoru na didaktickou užitečnost textu, neboť si myslím, že pro člověka, který není v otázce teorie mezinárodních vztahů zběhlý, je Pšejova kniha náročná a složitá. Čtenář musí některé úseky číst několikrát, aby pochopil podstatu rozebírané skutečnosti.

Na Pšejovu obranu však musím dodat, že vzhledem k obsahové rozdílnosti se obě knihy ve výkladu vhodně doplňují.

T e o r i e m e z i n á r o d n í c h r e ž i m ů je publikace koncipována zcela odlišným způsobem. Právě proto jsem si ji vybrala, neboť chci ukázat jiný způsob výkladu. Klíčovým se stává pojem mezinárodní režim.

V úvodní kapitole autor vysvětluje, že v rámci studia mezinárodních režimů můžeme rozlišit tři myšlenkové školy – realisty, kteří se soustředí na otázku moci, neoliberály považující za prioritní otázku zájmů a kognitivisty, kteří

---

²¹² Hrabálek, Martin. Recenze publikace Přehled teorií mezinárodních vztahů In Středoevropské politické studie [časopis online]. Číslo 1, ročník X, zima 2008. [cit. 2008-04-01] > <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=273> <

zdůrazňují komunikaci a vědění. Teprve poté se věnuje vlastnímu vysvětlení pojmu mezinárodní režim.

Následující kapitoly jsou obsahově shodné s výše zmíněným rozdělením. První se věnuje teoriím založeným na zájmu. Autor zmiňuje také teorii her nebo funkcionalistické vysvětlení vzniku režimů. Druhá kapitola pojednává o teoriích, jejichž prioritou se stala otázka moci. Dočteme se např. o teorii hegemonické stability, velice podrobně je zde rozebírána problematika relativních zisků v debatě mezi neorealisty a neoliberály. Třetí kapitola se zaměřuje na teorie prosazující vědění. Jedním z témat se stal konstruktivismus nebo myšlení R. Coxe.

V závěrečné kapitole autor rozebírá možnosti syntézy jednotlivých myšlenkových proudů. Nejprve realismu a neoliberalismu, racionalismu a slabého kognitivismu a nakonec racionalismu a silného kognitivismu.

Mám-li celkově zhodnotit rozebíranou publikaci, musím říci, že díky svému zaměření na mě působí hodně složitě. Nedoporučila bych ji určitě těm, kteří se s problematikou teorie mezinárodních vztahů teprve seznamují.

7. VYUŽITÍ TÉMATU TEORIE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ V PRAXI

V této kapitole se pokusíme přiblížit zařazení tématu teorie mezinárodních vztahů do učiva. Nejprve se zaměříme na základní školy, poté na gymnázia, která díky svému všeobecnému zaměření věnují předmětu Základy společenských věd dostatek času. Vzhledem k předpokládané vyšší inteligenční úrovni studentů se mohou do učiva zahrnout i složitější, náročnější témata.

7.1 Základní škola

Problematika teorií mezinárodních vztahů je příliš složitá na to, aby se s ní žáci seznamovali již na základní škole. V rámci občanské výchovy (podle RVP nese tento předmět nový název Výchova k občanství) se seznamují pouze s pojmem stát, demokracie, uvádějí si, co znamená být občanem, jaké jsou jeho práva a povinnosti. V deváté třídě se dostávají k tematice mezinárodních vztahů, ale jen velmi povrchně. V souvislosti s Evropskou unií a členstvím České republiky v tomto společenství poznávají podstatu mezinárodní spolupráce, její výhody a nevýhody.

7.2 Gymnázium

Nejpodrobněji se otázce mezinárodních vztahů věnují žáci na gymnáziích, ale ani zde nejde o žádný souvislejší výklad. Vzhledem k tomu, že dané téma by si zasloužilo podrobnější analýzu, jejíž zpracování by vydalo na samostatnou práci, budeme se této otázce věnovat jen ve stručnosti.

Učivo předmětu Základy společenských věd je rozděleno do několika tematických celků. Pro naši potřebu nám postačí podívat se na dva konkrétní celky – politologii a mezinárodní vztahy²¹³.

Základy politologie

- význam politologie pro řešení praktických životních situací na úrovni společnosti i sociálních skupin; předmět politologie, její vztah k psychologii a sociologii;
- pojem státu, podstata státu, účel a funkce státu, vznik a vývoj státu; znaky a typy státu, formy řízení státu, právní stát; otázky lidských práv (významné dokumenty aj.);
- právní základy státu, ústava jako nejvyšší zákon státu; vznik a vývoj Ústavy České republiky, její struktura; státní suverenita, idea a symbol české státnosti;
- principy dělby státní moci, nejdůležitější složky státní moci, jejich funkce a úkoly; důležité orgány státní moci ČR (parlament, vláda, soudy), jejich struktura
- demokracie, její vymezení; principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování; přímá a zastupitelská demokracie, jejich historické a současné formy;
- politika, politické vztahy, politický program, politický systém, politický režim; politické subjekty, politický pluralismus, politické strany; koalice, opozice, lobby;
- formy participace občanů v politickém životě; parlamentní, senátní a komunální volby, aktivní a pasivní volební právo; poměrný a většinový volební systém;
- obec jako základní samosprávná jednotka státu, důležité orgány státní správy a samosprávy v obcích (městech), podíl občanů na místní správě a samosprávě

---

²¹³ Horská, Viola. Učební osnovy pro gymnázia – Základy společenských věd. [online]. [cit.2008-04-08]. > <http://www.vuppraha.cz/clanek/122><

Mezinárodní vztahy

- *mezinárodní prostředí, subjekty mezinárodních vztahů, důležité mezinárodní organizace (Rada Evropy; NATO; OSN); systém OSN (funkce důležitých orgánů OSN, účel a úkoly odborných organizací OSN (WHO, ILO, FAO, UNESCO, UNICEF));*
- *mezinárodní politika, diplomacie, význam diplomatických styků mezi zeměmi; nástroje mezinárodní politiky (ekonomické, politické, vojenské); mezinárodní terorismus, jeho účel a důsledky, boj proti mezinárodnímu terorismu;*
- *mezinárodní ekonomická spolupráce, překážky mezinárodního obchodu, ochránářská politika státu, účel dovozních cel; odstraňování bariér mezinárodního obchodu, vytváření zón volného obchodu; procesy evropské ekonomické integrace;*
- *motivy evropské ekonomické, politické a bezpečnostní integrace, důvody vzniku Evropské unie; předchůdci EU, současné členské státy EU, podmínky členství v EU; důležité orgány EU, jejich funkce; problémy začleňování ČR do Evropské unie*
- *důvody vytvoření Evropské měnové unie (EMU), společná měna členských států Evropské unie – EURO, výhody jednotné evropské měny, význam společné evropské měny pro stabilitu EU; problémy spojené se zaváděním jednotné evropské měny;*
- *systém kolektivní sebeobrany (NATO) a kolektivní bezpečnosti (RB OSN), jejich účel; význam RB OSN při mírových řešeních konfliktů a urovnávání mezinárodních sporů; formy nejčastěji uplatňovaných opatření při ohrožení či porušení míru*

Jak můžeme vidět, v rámci státoprávní teorie si žáci rozšiřují znalosti ohledně typů států, politických režimů, věnují se také samotnému vzniku státu, jeho vývoji a dalším tématům. V oblasti mezinárodních vztahů je učivo především soustředěno na mezinárodní organizace, jejich předchůdce a vývoj. Žáci se také seznamují s podstatou ekonomické spolupráce nebo evropskou ekonomickou, politickou a bezpečnostní integrací.

S konkrétními jmény se setkávají v základech filosofie. Z hlediska teorie mezinárodních vztahů se jedná především o autory tvořící v minulých stoletích – Aristotela N. Machiavelliho, T. Hobbese, J.J. Rousseaua, G.W.F.Hegela aj. Seznámí se také s klíčovými názory marxismu, věnují se pozitivismu a jeho představitelům. Všechna tato témata jsou však pojímána čistě z filozofického hlediska, zmiňovaní autoři nejsou představováni jako zástupci či předchůdci nějaké teorie v rámci mezinárodních vztahů.

Máme-li tedy několika větami shrnout předešlé odstavce, mohli bychom říci, že se studenti s tematikou teorie mezinárodních vztahů částečně seznamují až na středních školách, a to ještě, dle mého názoru, velice povrchně a neuceleně.

Na tomto místě bych měla navrhnout nějakou nápravu. Vzhledem ke složitosti tématu bych navrhovala dětem na gymnáziích říci pouze stručný přehled základních teorií (realismus, liberalismus, idealismus, marxismus, scientismus). Žáci by se naučili tyto myšlenkové směry rozlišovat podle několika prvků (přístup ke státu, otázka morálky..), ke každé teorii bych uvedla jednoho nejvýznamnějšího představitele, ale jeho podrobnější výklad bych vynechala. Co se týče základní školy, dané téma bych do výuky také nezařazovala.

8. ZÁVĚR

Problematika teorie mezinárodních vztahů je velice složitá. I přes to jsem se pokusila vytvořit ucelený přehled základních teorií mezinárodních vztahů a vzájemně je porovnat. Snažila jsem se ukázat, do jaké míry se čtyři, podle mě nejvýznamnější, myšlenkové směry shodují (či neshodují) v postoji k vybraným otázkám. Vzhledem k tomu, že každá teorie má nějaké historické základy, zařadila jsem na úvod historii mezinárodních vztahů.

Cílem kapitoly, kde srovnávám tři publikace, bylo zájemcům představit různé možnosti v pojetí mezinárodních vztahů. Drulákovu a Pšejovu knihu jsem zvolila záměrně, neboť se jedná o jediné dvě původně české publikace zabývající se touto problematikou.

Oddíl o pedagogické využitelnosti daného tématu obsahuje jen jakési shrnutí základních faktů, podrobnější analýza nebyla možná s ohledem na jeho obsáhlost.

Vzniknuvší práce může sloužit všem zájemcům, kteří se chtějí dozvědět základní informace o teoriích v oblasti mezinárodních vztahů.

9. POUŽITÁ LITERATURA

Publikace

- Blecha, Ivan. *Filosofie (základní problémy)*. 1.vyd. Olomouc: FIN, 1994. 303s. ISBN 80-85572-88-5.
- Clausewitz, Carl von. *O válce*. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1959.758 s.
- Deutsch, Karl W. *Nervy vlády*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1971. 409s.
- Drulák, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 220 s. ISBN 80-7178-725-6.
- Fukuyama, Francis. *Konec dějin a poslední člověk*. 1.vyd. Praha: Rybka Publisher, 2002. 368 s. ISBN 80-86182-27-4
- Hasenclever, Andreas. *Teorie mezinárodních režimů*. 1. vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. 214 s. *Současná teorie mezinárodních vztahů*. ISBN 80-903333-4-6.
- Hobbes, Thomas. *Výbor z díla*. 1.vyd. Praha: Svoboda, 1988. 230 s.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan, neboli, O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. 1. vyd. Praha Melantrich.1941.375 s.
- Hollis, Martin; Smith, Steve. *Mezinárodní vztahy - výklad a porozumění*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 248 s. *Politologická řada*. sv. 9. ISBN 80-85959-64-X.
- Iver B. Neumann, Ole Wæver. *Budoucnost mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. 406 s. ISBN 80-903333-5-4.
- Ken Booth, Steve Smith (eds.).*Současné teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-85947-69-2.
- Kissinger, Henry. *Umění diplomacie : od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1996. 916 s. ISBN 80-85190-51-6.
- Knutsen, Torbjorn L. *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. 349 s. ISBN 80-903333-3-8.

- Krejčí, Oskar. Mezinárodní politika. Praha, Victoria Publishing: 1997.511 s. ISBN 80-7187-034-X.
- Mankiw, N. Gregory. Zásady ekonomie. 1. vyd. Praha : Grada, 2000. 763 s. Profesionál. ISBN 80-7169-891-1.
- Petříček, Miroslav. Úvod do (současné) filosofie : 11 improvizovaných přednášek. Praha : Herrmann & synové, 1992. 188 s.
- Pšeja, Pavel (ed.) Přehled teorií mezinárodních vztahů. 1. vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav, 2005. 160 s. Studie. sv. č. 36. ISBN 80-210-3837-3
- Rawls, John. Teorie spravedlnosti. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 361s. ISBN 80-85605-89-9.
- Waisová, Šárka. Úvod do studia mezinárodních vztahů. 2. rozš. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2005. 174 s. Politologické učebnice. ISBN 80-86898-33-4.

Internetové zdroje

- Balcar, Aleš. Idealismus a realismus [dokument online]. [cit.2.5.2008] >http://www.balcar.wz.cz/sos/texty/idealismus_a_realismus.doc<
- Holley, Joe. John Herz, 97, scholar on law In The Boston Globe [online],[cit.2.5.2008] >http://www.boston.com/news/globe/obituaries/articles/2006/01/27/john_herz_97_scholar_on_law/<
- Horská, Viola. Učební osnovy pro gymnázia – Základy společenských věd.[online].[cit.2008-04-08].> <http://www.vuppraha.cz/clanek/122><
- Hrabálek, Martin. Recenze publikace Přehled teorií mezinárodních vztahů In Středoevropské politické studie [časopis online]. Číslo 1, ročník X, zima 2008. [cit. 2008-04-01] > <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=273> <
- Stránky studentů oboru Mezinárodní vztahy a Evropská studia [online]. [cit.2008-04-01]>http://vsismv.wz.cz/vztahy/041124vztahy_keini.doc<
- Wikipedia [encyklopedie on-line]> <http://en.wikipedia.org/wiki/><